



Province
de Liège

Tourisme



Herdenkingstoerisme in de Provincie Luik

14-18

&

40-45





Herdenkingsceremonie op fort Loncin

HERDENKINGSTOERISME IN DE PROVINCIE LUIK

VOORWOORD

VOORWOORD

1914 & 1940

Toerisme en herdenking

Tot twee maal toe in een kwarteeuw stond de Provincie Luik helaas op de voorpost van de conflicten die België - en, verder heel West-Europa en zelfs een deel van de wereld - in de verwoestende furie zouden meesleuren.

De “Versterkte Positie van Luik” die aan het einde van de 19e eeuw in stelling werd gebracht, onderging eerst de aanval van augustus 1914 en, na herbewapening en versterking, die van mei 1940. Hoewel niet allemaal meer te bezichtigen, bevinden alle forten zich nog in een goede staat.

Elf forten kunnen nog bezocht worden en worden in deze brochure beschreven, samen met andere herinneringsplaatsen, zoals het fort van Hoei en het Memoriaal voor de Intergeallieerden in Cointe (Luik), maar ook talrijke, wetenswaardige plaatsen in onze provincie die betrokken waren bij de tragische gebeurtenissen van het tegenoffensief van Von Rundstedt in de winter van 1944-45. Dit alles wordt voorafgegaan door een kort stukje geschiedenis, vooral leerzaam voor de jeugd.

En omdat hier het woord “toerisme” is gevallen, is het niet overbodig om te benadrukken dat dit niet in tegenstrijd is met “herdenking”. Integendeel! Met diep respect voor de drama's die zich her en der hebben afgespeeld - in Loncin en Chaudfontaine zet men namelijk de voet op een grond waar nog tientallen of zelfs honderden stoffelijke resten liggen begraven - is het “herdenkingstoerisme” tegelijkertijd een gelegenheid om zich het leed uit het verleden te herinneren en bewust te zijn van ons geluk vandaag in een tot vrede gebracht Europa te mogen leven.

De Directrice van de
Toeristische Federatie
van de Provincie Luik

De provinciale Afgevaardigde,
Verantwoordelijk voor Toerisme,
Voorzitter van de Toeristische Federatie
van de Provincie Luik



Belgische soldaat van het regiment 12 Linie van 1914.



Daar waar de eerste Belgische militair
om het leven kwam, daar waar alles begon...

14
18



“L’Expo 14-18” is georganiseerd door de Provincie Luik, de Stad Luik en vzw Europa 50 asbl over een tweeledige thema en vindt plaats op twee locaties:
Museum van het Waalse leven: Liège dans la tourmente (Luik in de kwellung)
Station Guillemins: La Grande Guerre (De Grote Oorlog)
Bezoek en ontdekking van herdenkingslocaties (monumenten, forten en begraafplaatsen) en musea. Verblijven en excursies.



Ontdek alle informatie over het herdenkingstoerisme in de Provincie Luik (België) op www.liegetourisme.be. Voor verblijven en excursies, gelieve ons te contacteren op +32 (0)4 237 95 85 of via candice.michot@provinciedeliege.be



INHOUD

INHOUD

■ Preambule

P1 Voorwoord

P3 Inhoud

■ Geschiedenis

P4-6 1914 een heldhaftig verzet

P7-9 De verrassing van mei 1940

■ Het aanbod van herdenkingen

P10-31 Forten van 1914 & 1940

P32-33 Fort en gedenkplaats van Hoei

P34-35 Ontoegankelijke forten van 1914

P36-37 Memoriaal voor de Intergeallieerden van Cointe (Luik)

P38-44 Oorlogsmusea van 1914 en 1940

P45 Martelaarsplaatsen

P46 Monumenten en militaire
begraafplaatsen

P47 Verdere gedenkplaatsen

■ Diversen

P48-51 Anekdoten over de Slag van Luik
(1914)

P52-53 Kaart van de forten en
gedenkplaatsen

P54-55 Toerismehuizen

P56 Package herdenkingstoerisme



Kwaliteitslabel “toeristische attractie” toegekend door
het Commissariaat-generaal voor Toerisme (CGT)
(1 tot 5 zonnen).





Belgische mitrailleur
getrokken door een hond
(na 1915)

1914, een heldhaftig verzet

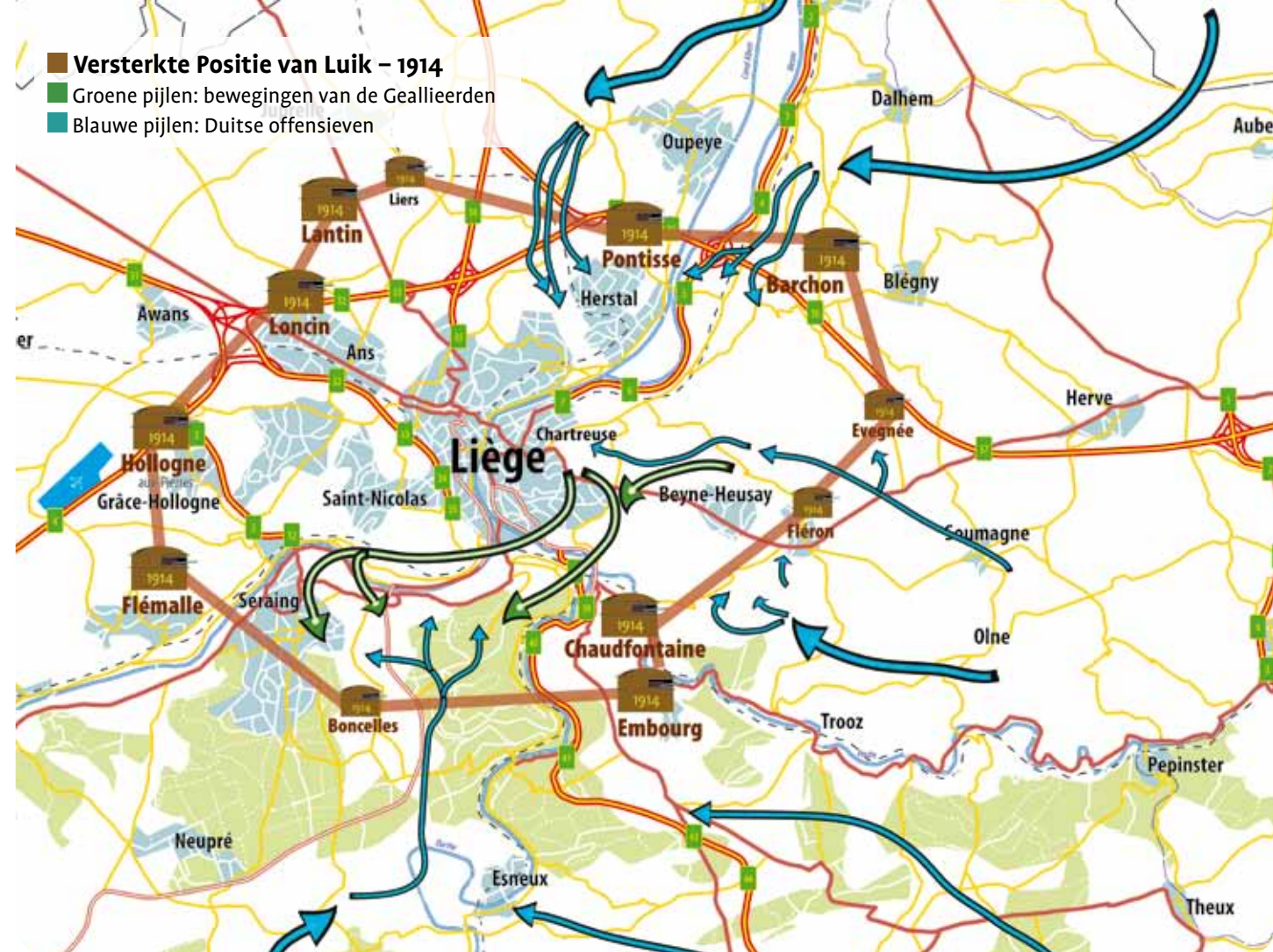
De strikte neutraliteit die België bij zijn onafhankelijkheid in 1830 werd opgelegd en vooral zijn machtige artillerie, had het land in 1870 een goede dienst bewezen, want het was toen buiten het Frans-Duitse conflict gebleven dat zich vlakbij had afgespeeld. Daarom besloot het koninkrijk om aan het einde van de 19e eeuw, toen Europa in een nieuwe fase van spanningen kwam, zich militair zowel tegen Duitsland als tegen Frankrijk (de herinnering aan Waterloo was nog merkbaar) te beschermen.

Een in recordtempo afgewerkte onderneming

In december 1886 wordt generaal Brialmont door de Oorlogsminister aangewezen om een defensieplan voor te leggen. Een jaar later geeft de regering het eerste budget vrij voor de oprichting van een fortengordel rond Luik (gericht naar Duitsland) en rond Namen (gericht naar Frankrijk). Op 1 juli 1888 wordt het plan voor deze twee versterkte posities toegewezen aan Franse aannemers. De daaropvolgende 28 juli wordt met dit enorme project, bestaande uit de bouw van twaalf forten rond Luik en negen rond Namen, gestart. Deze van ongewapend beton gebouwde forten hebben meestal een drie- of vierhoekige vorm. Luik werd zo dus omringd door zes grote forten (Barchon, Fléron, Boncelles, Flémalle, Loncin, Pontisse) en zes kleinere (Evegnée, Chaudfontaine, Embourg, Hollogne, Lantin, Liers). Deze fortengordel strekte zich uit over 46 km. Ieder fort lag ongeveer 7-8 km van de stad en 3-4 km van de naastliggende forten.

Een internationale aaneenschakeling

De internationale situatie was dus erg gespannen tussen de "grootmachten" van die tijd: enerzijds Duitsland en Oostenrijk-Hongarije en anderzijds Frankrijk, Engeland en Rusland. Een vonk was voldoende om een grote brand te ontsteken. Dit gebeurde op 28 juni 1914 in Sarajevo, toen de aartshertog Franz Ferdinand, troonopvolger van het Oostenrijks-Hongaarse rijk, door een Servische soldaat werd vermoord. De "logica" van de verdragen kwam hiermee onmiddellijk in beweging: Rusland die de Slavische broers uit Servië tegen de Oostenrijkse repressie verdedigde, sleepte in werkelijkheid Frankrijk en Engeland mee de oorlog in. Duitsland die ervan overtuigd was dat België alleen maar over "operettesoldaten en kartonnen forten" beschikte, gelastte de Belgische regering om zijn troepen door te laten om Frankrijk aan te vallen. Koning Albert I, hoofd van de krijgsmacht, weigerde dit. Voor keizer Willem II van Pruisen, 3.800.000 soldaten sterk (België kon slechts op 200.000 mankrachten rekenen!) was de zaak beklonken. Op 4 augustus 1914 komen voor dag en dauw de Duitse soldaten (ondersteund door talrijke kanonnen) en houwitsers de grens over en gaan richting Henri-Chapelle, Battice en Herve alvorens zij door de Belgische infanterie (12 Linie) bij de brug van Visé worden tegengehouden. De 3e Legerdivisie verdedigde de "Vurige Stede" met aan het hoofd luitenant-generaal Gérard Leman.



Luik op de voorpost

De eerste Belgische cavalerist Fonck sneuvelde in Thimister, vlakbij Battice, tijdens één van de confrontaties die aan de slag

De Duitsers doen een poging om de op de rechteroever gelegen forten via het noorden te omtrekken en steken de Maas over in Lixhe. Op 7 augustus kunnen Duitse brigades zich infiltreren en ondanks de hardnekkige verdediging van de Belgische soldaten lukt het hen om tussen Fléron en Evegnée door de Luikse fortengordel te breken.

In Jupille aangekomen nemen de Duitse soldaten zonder slag of stoot het oude fort van Chartreuse in. Op de hoogte van Belleflamme plaatsen zij kanonnen en Luik zal zo zijn eerste bombardement ondergaan. De vijand valt het hoofdkwartier van de Positie in de rue Sainte-Foy aan, maar wordt teruggedrongen. Luitenant-generaal Leman verhuist zijn hoofdkwartier naar fort Loncin. Deze aanval zaait zoveel paniek dat het hoofdkantoor van de PTT waar alle communicaties van de Versterkte Positie (Frans „P.F.L. voor „Position Fortifiée de Liège“) doorkomen, leeg wordt achtergelaten.



Défilé van Duitsers
in de wijk Longdoz.

voor de inname van Luik vooraf gingen. Een (voormalige) kazerne in Luik draagt nog steeds zijn naam. Op 5 augustus wordt het fort van Barchon door de dicht aaneengesloten rangen van de vijandelijke infanterie aangevallen. De kanonnen, mitrailleurs en geweren van het fort breken door de vijandelijke rangen. De aanval wordt teruggedrongen en de vijand zal dezelfde fout niet meer begaan. Zijn artillerie wordt nu belast met de vernietiging van onze forten. Tot verrassing van de Duitsers verdedigt het Belgische leger zich hardnekkig en weet de vijand op sommige plaatsen zelfs terug te dringen (Wezet (Visé), Herstal, Rabosée, Sart-Tilman ...) waar vijf van de zes aanvalsbrigades zich terugtrekken. Hiermee neemt het geweld van de agressie toe en de Duitse troepen steken meerdere dorpen in brand. Het stadje Visé wordt volledig platgelegd.



Het fatale wapen van het Duitse leger in 1914: de dikke Bertha





Dit soort ansichtkaarten met gevechtsscènes - hier de inname van Luik - waren erg populair bij de Duitse troepen.

Vanaf dit moment slaat de balans naar de andere kant door. De Versterkte Positie van Luik die de situatie technisch gezien niet meer aankon, werd bovendien in de flank aangevallen: men had niet voorzien dat de vijand "in de rug kon schieten", vanaf het stadscentrum. Onder een stortvloed van Duits artillerievuur, zullen de forten één voor één worden aangevallen.

Kanonnen van 420 mm

Omdat de weerstand van deze Versterkte Positie langer duurde dan verwacht, kwam de vijand met een tot nu toe onbekend geschut voor de dag. Batterij nummer 3 van Hauptmann Erdmann, bestaande uit twee 420 mm-kanonnen, werd in het dorpje opgesteld en op 13 augustus werd hiermee het vuur op het fort van Pontisse geopend. Gebouwd, zoals de andere forten, om bestand te zijn tegen een kaliber van 210 mm, zou het fort van Pontisse, al veel geleden van de bombardementen, niet langer meer bestand zijn tegen de enorme granaten en hees de witte vlag. Op 15 augustus moest het fort van Loncin - waarmee de weg en de spoorlijn richting Brussel afgesloten konden worden - de bombardementen van deze afschuwelijke kanonnen doorstaan. De twee kanonnen van 420 mm waren naar het exercitieveld van Bressoux gebracht en waren van daaruit hun vernietigend vuur begonnen. Op die 15 augustus, rond 17 uur 20, zagen vijandelijke waarnemers een enorme vlam boven Loncin: het fort was ontploft, waarbij een gedeelte van het garnizoen onder de enorme betonblokken bedolven werd. Generaal Leman zelf werd gewond uit het puin gehaald.

De volgende ochtend geven de twee laatst overblijvende forten, Flemalle en Hollogne, zich over. De slag van Luik is hiermee voorbij, maar zoals men weet zal de oorlog op de IJzer en de Marne vastlopen en nog vier jaar duren tot de overwinning van de geallieerden.

Luik was de eerste stad, buiten Frankrijk, die met het Franse Kruis van het Legioen van Eer werd beloond, als dank voor de hardnekkige weerstand in de gevechten waardoor een betere

organisatie van de verdediging verder in Wallonië mogelijk werd gemaakt.



EEN DAPPERE MAN

Joseph Gordinne, een drukker in Luik, wordt in september 1914 door luitenant Tits benaderd, destijds werkzaam in het militaire complex van Saint-Laurent. Deze laatste informeert hem dat de Duitsers de archieven die in Saint-Laurent opgeslagen liggen, willen verbranden. Hij vertelt dat deze belangrijke archieven die van de versterkte plaats van Luik zijn. Joseph Gordinne is een echte patriot en vol moed gaat hij naar de Duitse officier die belast is met het vernietigen van deze documenten. Als drukker op zoek naar grondstoffen, papier, stelt hij voor om de zes ton papier te kopen. Toen de koop eenmaal rond was, werd men bewust van de onschatbare waarde van deze archieven. Zodanig dat men ze tijdens de vier jaar oorlog tot drie maal toe moest verhuizen om aan de Duitse zoekingen te ontkomen.



Fort Aubin-Neufchâteau in de handen van de Duitsers - mei 1940

De verrassing van mei 1940

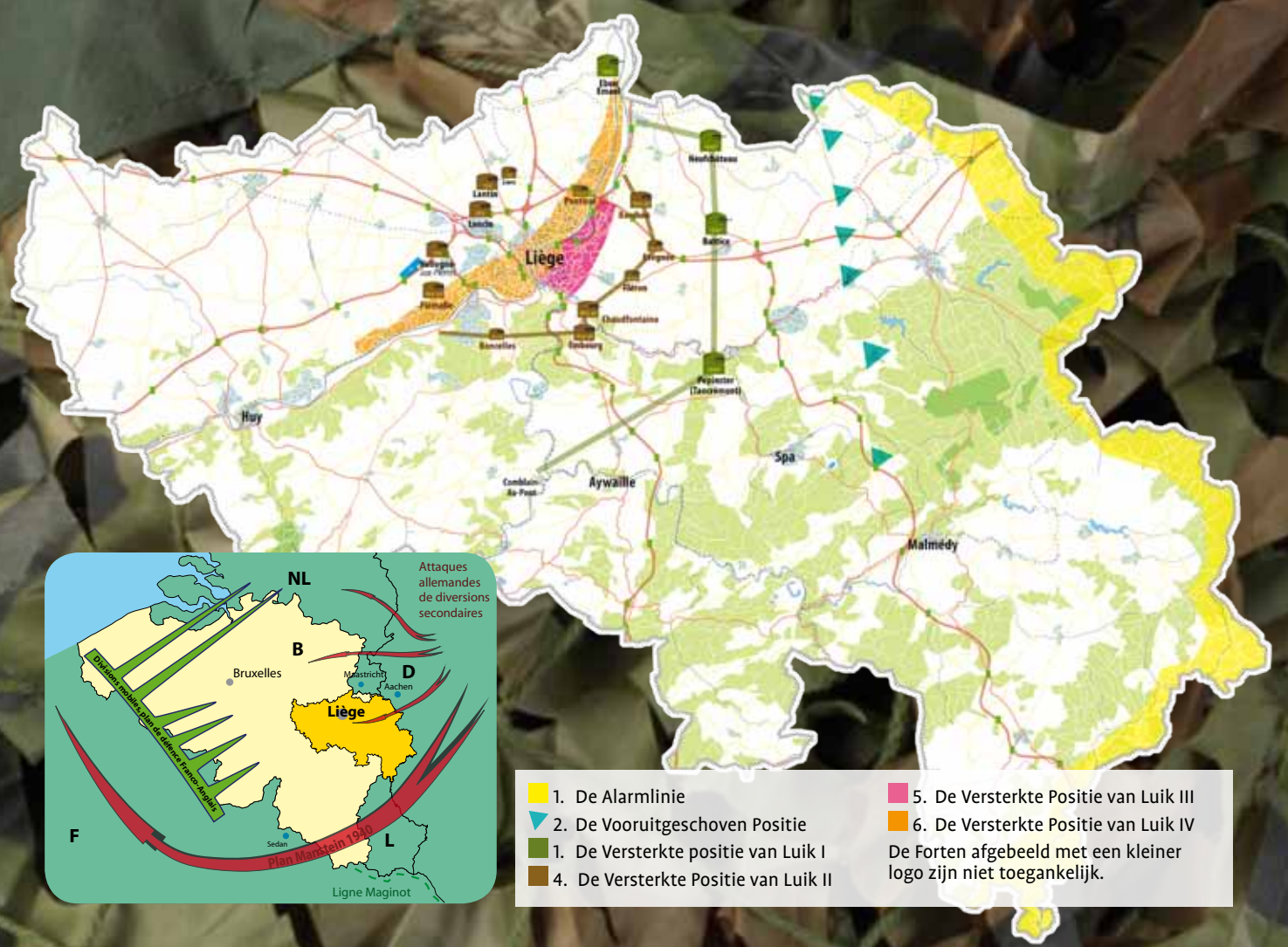
Ook al vertoont het begin van de Tweede Wereldoorlog in onze streken een zekere gelijkenis met die van 1914 (dezelfde Duitse aanval naar Frankrijk met schending van de Belgische neutraliteit, dezelfde snelheid van handelen, dezelfde tactische en geostrategische concepten), gaat het hier om een fundamenteel andere oorlog. Op de eerste plaats beperkt het zich niet tot een confrontatie van naties voor de verovering of verdediging van nationale grondgebieden. Het is ook een ideologische en racistische oorlog: het nazisme was van plan om de zogenaamde superioriteit van het Arische ras in Europa, en later in de hele wereld, tot regel te verheffen. De opportunistische en revanchistische aard van het conflict mag ook niet onderschat worden: van de Duitse kant moest immers de vernedering van 1918 gerechtvaardigd worden.



Een Belgische "Grenswielrijder" die als taak had alarm te slaan. Rechts van hem een "Ardense Jager".

Een totale oorlog

Op de tweede plaats was de confrontatie tussen de machten van de As (Duitsland, Italië Japan) en de Geallieerden, wat Europa betreft, een volkomen nieuwe confrontatie tussen de expansiedictaturen (sterke machten genoemd) en de als zwak bekendstaande democratieën. Dat deze laatste als overwinnaar uit de strijd kwamen, nadat ze vóór 1940 heel wat zwakheden hadden vertoond, is een prachtige les in de Geschiedenis. Op de derde plaats was 39-45 een echte wereldoorlog. De oorlog van 1914 was voornamelijk een Europees conflict, dat "werelds" werd door de verscheidenheid aan troepen die elkaar op het continent te lijf gingen. Het tweede conflict neemt al snel een werelddimensie aan. Er wordt eerst in Azië, dan in Europa, Afrika en in Oceanië gevochten.



Alleen Amerika ontsnapt aan de gevechten, maar praktisch alle landen van de Nieuwe Wereld zullen actief aan het conflict deelnemen. Uiteindelijk wordt de oorlog “totaal”. Hoe meer de oorlog vordert, hoe meer oorlogvoerende naties eraan zullen deelnemen. Behalve de gigantische technische, economische, industriële en morele inzet van de volkeren zal het aantal onvermijdbare offers van “menselijk vlees” veel groter zijn dan ooit tevoren. De burgers zullen nog zwaarder getroffen worden dan de militairen. De tijdelijke onderbreking van de gevechten zal niet eens het einde van het lijden betekenen, want toen begon de periode van bezetting, krijgsgevangenen, collaboratie, aanbrenning, verzet, represailles, dwangarbeid, deportaties, rantsoenering en bombardementen...

Een versterkte verdediging

Met het doel het land tegen een nieuwe Duitse aanval te beschermen, zal het Belgische bevel vanaf het begin van de dertiger jaren grote middelen besteden aan de verdediging van Luik, traditionele toegangspoort van de invasies vanuit het Oosten. Na de voltooiing van deze werken (aan de vooravond van de oorlog) zag de Versterkte Positie van Luik (P.F.L.) er als een moeilijk inneembaar bolwerk uit, opgebouwd uit zes opeenvolgende linies.



Belgische soldaat in 1914

1. De Alarmlinie, die langs de Duitse grens loopt, bestaat uit een groot aantal controleposten. Hun functie is om alarm te slaan bij grensschending en het in beweging zetten van talrijke verwoestingen.

2. De Vooruitgeschoven Positie, die zich uitstrekt van Beusdaal (Nederlandse grens) tot Stavelot (Amlève) bestaat uit 65 bunkers gegroepeerd tot 9 versterkte centra.

3. De Versterkte Positie van Luik (P.F.L. I), opgesteld in een cirkelboog die Wezet met Comblain verbindt, bestaat uit 178 bunkers en 4 nieuwe forten.

4. De Versterkte Positie van Luik II (P.F.L. II), opgesteld ter verdediging van de rechteroever van de Maas langs de lijn van de oude forten uit 1914, bestaat uit 62 bunkers, 6 herbewapende forten en een onafgebroken antitankversperring.

5. De Versterkte Positie van Luik III (P.F.L. III), bestaat uit 41 bunkers en moet het gebied tussen P.F.L. II en de Maas tegen invallen beschermen.

6. Tenslotte de Versterkte Positie van Luik IV (P.F.L. IV), belast met de verdediging van de Maas tussen Pontisse en Engis, bestaande uit 38 bunkers en 2 herbewapende forten. Laten we dan nog het bestaan noemen van verschillende ondoordringbare zones en een ondergronds telefoonnet met versterkte telefooncentrales, inspectiekamers en commandoposten en dan krijgt men een idee van de militaire inzet.

De verdedigingslinie Antwerpen-Waver-Namen

In mei 1940 kan Luik dus op 3 nieuwe forten, 8 oude, herbewapende forten en 384 bunkers rekenen, naast het fort van Eben-Emael dat op organisatorisch niveau afhankelijk is van een ander legerkorps, maar in werkelijkheid ook Luik verdedigt. Twee divisies, drie regimenten Wielrijders, een regiment Cavalerie en troepen van het fort verzekeren de verdediging van de Positie. Luik is het oostelijke punt van het Belgische leger, als dekking opgesteld van Antwerpen tot Namen, in de vorm van een enorme cirkelboog tegen het Albertkanaal en de Maas. Het Grote Hoofdkwartier heeft lang gehoopt om daar de Fransen en Britten aan te trekken, maar begrijpt, in de winter van 1939-40, dat de Geallieerden niet verder willen vechten dan de lijn Antwerpen-Leuven-Namen. Dit werd zo de Hoofdpositie van het Verzet waar de legers moesten samenkomen om de eindstrijd te leveren. In geval van strijd beperkte de rol van Luik zich dus om zo lang mogelijk weerstand te bieden (minstens vier dagen), om de installaties van de Geallieerden te dekken en ze eventueel aan te moedigen steeds verder te komen!

Spartaanse sanitaire voorzieningen in één van de forten van de Versterkte Positie van Luik



Een snelle nederlaag

De aanval van 10 mei verliep bliksemsnel. Ten noorden van Luik neemt de vijand twee intacte bruggen over het Albertkanaal in (Veldwezelt en Vroenhoven). Tegelijkertijd worden vanuit Duitse zweefvliegtuigen luchtlandingstroepen gedropt boven op het fort van Eben-Emael, dat de doorgang van Maastricht verdedigt. Totaal verrast door de technologische voorsprong van de vijand die het fort met behulp van holle ladingen neutraliseert, geeft het fort zich de volgende dag over.

De ontsteltenis is des te groter omdat het fort als onneembaar werd beschouwd. De 4e en 3e Panzerdivisies storten zich op het gat en dreigen twee legerkorpsen te omsingelen op het Albertkanaal en het legerkorps dat belast is met de verdediging van Luik. Vanaf 11 mei moet het Belgische dekkingsdispositief zich geleidelijk aan terugtrekken. Onze troepen ontsnappen op het nippertje aan internering, maar welke prijs moeten zij hierbij betalen?

De 4e Infanteriedivisie verliest zijn zwaar materieel, de 7e Divisie wordt vernietigd bij het Albertkanaal en de 14e Divisie wordt weldra in Lummen opgeofferd om de aftocht te dekken. Alleen de 1e, 2e en 3e Divisies behouden hun capaciteit om te vechten, hoewel zij verzwakt zijn door de verplaatsingen (te voet) en onophoudelijk worden gebombardeerd.



De brug van Val Benoît wordt op 31 augustus 1939 per ongeluk opgeblazen.

De bewegingen worden uitgevoerd onder de bedreiging van de overal op de loer liggende Duitse tanks. In Rocourt stelt een Belgisch bataljon van de 3e Infanteriedivisie zich op met de bedoeling tanks op de weg van Tongeren in te sluiten. Ons 1e Regiment Lanciers dat zich terugtrekt zonder zijn achterlinie veilig te stellen, valt in de hinderlaag en telt er zijn eerste doden! Diezelfde dag zal in Luik het bericht van de komst van de Duitsers de herinnering aan de gruwelijkheden van 1914 weer doen herleven en paniek veroorzaken. Als rond 17 uur de eerste Hitlerstroepen van de Citadel naar de place Saint-Lambert komen, zullen zij, hoe paradoxaal dit ook mag klinken, door het volk worden toegejuicht ... dat dacht met Hollandse troepen te maken te hebben! Tegen 18 uur bezetten deze soldaten het Stadhuis en zal er vier jaar lang de vlag met hakenkruis uithangen. Aan hun lot overgelaten zullen de Luikse forten afzonderlijk met de strijd doorgaan. Boncelles zal als eerste vallen op 16 mei. Tancremont (Pepinster) zal het daarentegen tot 29 mei uithouden, één dag na de capitulatie van het Veldleger.



Fort Tancremont

Zonder de heldhaftigheid van de strijders van Tancremont te kleineren, moet er vermeld worden dat dit aan de zuidkant van de Versterkte Positie gelegen fort - in tegenstelling tot Eben-Emael in het noorden - niet van groot belang werd geacht op de weg van de Duitsers die er dus als het ware een omtrekkende beweging om maakten. Deze slag van de forten aan de rand verklaart dat Luik relatief weinig door de gevechten had geleden. Bij uitzondering van enkele bombardementen in Herstal, Ans, Alleur en Liers wordt de grootste schade uiteindelijk aangericht door de Belgische Genie die de bruggen opblies voordat het zich terugtrok. Maandenlang werd van de ene naar de andere oever gevaren via een pont voordat er een tijdelijke loopbrug werd aangelegd.



Tests van de geheime Röchling-granaat

Het fort van Aubin-Neufchâteau, gebouwd van 1935 tot 1940 in het kader van de Versterkte Positie van Luik I, moest de toegang Aken-Wezet-Luik en de omringende valleien verhinderen. Het sloot zo de noordoostlinie van de Versterkte Positie af.

Het fort van Aubin-Neufchâteau, gebouwd op een verdedigingslijn van bunkers, werd gebruikt als basis voor artilleriewapens. In 1940 was het fort geïsoleerd van het veldleger en schoot in elf dagen tijd maar liefst 15.000 granaten af. Met behulp van het ernaast gelegen fort van Battice, kon het de opmars van de Duitse legers - die op andere forten ingedeeld hadden kunnen worden - vertragen en verhinderen.

Door deze weerstand zouden de gevechten van de "18-daagse veldtocht" langer duren, waardoor de herinscheping van de Britse troepen mogelijk werd gemaakt in Duinkerken, evenals het Franse succes van Gembloux. Onder de Duitse bezetting werd het fort van Aubin-Neufchâteau gebruikt voor experimenten met een geheim wapen van Hitler (zie kader).

De bezichtiging van het fort kan gecombineerd worden met een bezoek aan het museum dat in 2012 is uitgebreid met mooie stukken, waaronder bepantserde voertuigen afkomstig van het Koninklijk Legermuseum (zie volgende pagina). Het fort werd met geweld ingenomen, het geschut vernietigd en ontdaan van munitie. Voor de muren van het bouwwerk bleven meer dan 2000 uitgeschakelde aanvallers achter. Er vielen zeven slachtoffers en twintig gewonden te betreuren.



DE RÖCHLING-GRANAAT
Deze granaat is door de Duitsers uitgevonden om het gewapend beton van de forten te doorboren. Een op 8 km van de forten van Aubin-Neufchâteau en Battice opgestelde houwitser schoot "als experiment" Röchling-granaten op deze forten. De granaten gingen eerst heel hoog de lucht in en vielen daarna in duikvlucht naar beneden waarbij verwoestende gaten werden gemaakt. Bij de allerdiepste gelegen onderaardse gangen zijn nog steeds de daardoor veroorzaakte vernielingen te zien.



INFO

Waar?
Rue Colonel Dardenne
B-4608 Neufchâteau (Dalhem).

Contact:
Toerismehuis Basse-Meuse - B-4600 Visé
Tel. +32 (0)4 374 85 55
fortdaubinneufchateau@gmail.com
www.fort-aubin-neufchateau.be
Kijk ook op www.fortenvanbelgië.be (NL)

Hoe te bereiken?
Vanaf Visé richting Aubel en dan Berneau. Volg daarna de pijlen Fort de Neufchâteau. Komend via de weg Henri-Chapelle-Visé (Wezet), linksaf voor de afdaling naar Warsage. Ingang via de toegangsweg naar het monument bij het kerkhof.

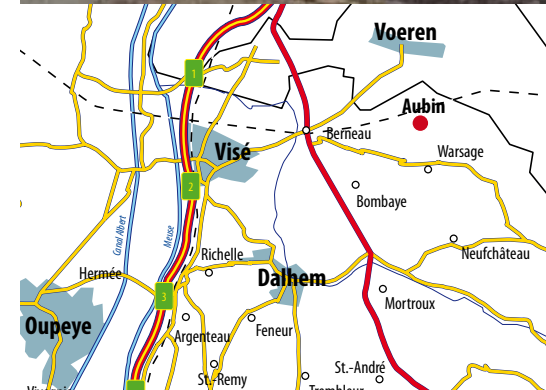
Wanneer?
3e zondag van de maand, van april tot november om 14 u.
Groepen: andere dagen (reserveren verplicht).

Bezoek: ± 1.30 u. FR, NL, DE, EN.

Prijzen:
zie onder
<http://tarif.fort-aubin-neufchateau.be>

Parkeren: parking voor auto's (50 plaatsen) en bussen (2 plaatsen).

Diversen: laarzen, warme kleding en een zaklamp meebrengen. Fotograferen toegestaan.



Gps : 50°43'12.44" N
5°47'10.13" E



Uitgebreid herbewapend en opnieuw versterkt voor 1940

In 1888 gebouwd, naar de plannen van Brialmont (zie kader) was het fort van Barchon, samen met Pontisse, het meest noordelijk gelegen fort. Op 8 augustus 1914 zou het zich als eerste overgeven, naar aanleiding van problemen van de bevelvoering en het dreigende verstikkingsgevaar van het garnizoen na slechts enkele uren vechten.



GENERAAL BRIALMONT

De in 1821 geboren "Belgische Vauban" toont al jong interesse in verdedigingswerken en begint met het ontwikkelen van zijn eigen ontwerpen. Men vertrouwt hem een project toe dat leidt tot de bouw van een grote fortengordel rond Antwerpen (1859-1864). Hierna volgen tussen 1887 en 1891 diverse werken, waaronder de 21 Maasforten: 12 in Luik en 9 in Namen. Bevorderd tot luitenant-generaal geniet Brialmont een internationale bekendheid en voert zijn projecten uit naar Europa en zelfs verder: hij ontwerpt het fort van Shinkakasa dat de uitmonding van de Congo verdedigt en onder een pseudoniem levert hij ontwerpen aan Roemenië! Tot zijn overlijden in 1903 zal hij blijven volhouden: "u zult tranen van bloed wenen om geen fort vóór Wezet gebouwd te hebben".

In 1940 zou de tegenstand veel hardnekkiger zijn. Het fort gaf zich pas op 18 mei over, nadat de commandant alles had laten vernietigen wat voor de vijand van enig nut had kunnen zijn. Van 10 tot 18 mei hield het fort niet op de vijand talrijke slagen toe te dienen, die reageerde door het fort met zwaar geschut en Stuka-bommenwerpers te bestoken. Tijdens het bezoek aan het fort van Barchon zal de bezoeker vooral twee elementen opmerken. Ten eerste kan men de evolutie van de militaire bouwkunst vanaf eind 19e eeuw goed volgen (men kan zien hoe en waarom de verbouwingen tussen de twee oorlogen werden gedaan en men van oud nieuw wilde maken), en zoals in Battice, kan men verschillende fresco's en decoraties bewonderen die door de soldaten op verschillende zaalmuren werden geschilderd. Bovendien is een van de bijzonderheden van het fort dat het nog een intacte luchttoer heeft (zie foto boven): dit is de enige die men kan bezichtigen. Via die toren loopt men het fort uit.

Het bezoek wordt voorafgegaan door een audiovisuele presentatie waarmee wordt herinnerd dat als al deze versterkte bouwwerken eens zullen verdwijnen, de grote principes van onze beschaving onsterfelijk zijn. Daarop volgt het bezoek van het museum.



INFO

Waar?

Rue du Fort - B-4671 Barchon (Blegny)

Contact: De heer Roger Weeckmans, tel. +32 (0)4 387 58 37
mob. +32 (0)474 90 95 75
info@arc-services.be

Kijk ook op www.fortenvanbelgie.be (NL)

Hoe te bereiken?

E40 (richting Luik-of Maastricht-Wezet-Aken) afrit nr. 36 (Blegny). Rechtsaf (rue Champs de Tignée) tot de 1e rotonde (1e afrit over de snelweg brug). Aan de 2e rotonde 2e afrit, en tot de 3e rotonde 3e afrit nemen (rue du Fort). Daarna pijlen volgen.

Vanuit de andere richting (E40 Aken-Luik) afrit nr.36, 1e rotonde 1e afrit en vervolgens 2e rotonde 3e afrit (rue du Fort) en pijlen volgen.

Wanneer?

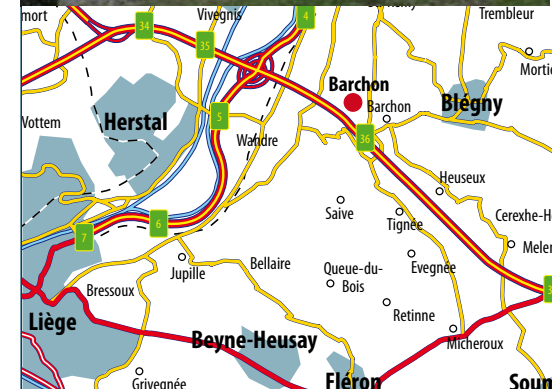
Van april tot november, iedere tweede zondag van de maand om 14 u.

Bezoek: ± 2.30 u. FR, NL, DE.

Prijzen: volwassenen € 3; kinderen (8 tot 12 jaar): € 1,50. Groepen (min. 15 pers.): volwassenen: € 2,50 €; kinderen: € 1.

Faciliteiten: cafetaria, wc, parking voor auto's (50 plaatsen) en bussen (2 plaatsen).

Diversen: museum met audiovisuele presentatie. Trui en goede wandelschoenen meebrengen. Fotografen toegestaan.



Gps: 50°40'22.34" N
5°41'27.66" E



Treumars van Siegfried - muurschildering

Veelzeggende muurschilderingen

Het fort van Battice is één van de vier nieuwe forten gebouwd van 1934 tot 1937. In mei 1940 doorstond het fort een belegering van 12 dagen onder het zware vuur van de Duitse artillerie en de Luftwaffe. Een door een Stuka afgeworpen bom die terugkaatste, veroorzaakte op 21 mei een zware ontploffing in een van de gevechtsposities waarbij 26 militairen sneuvelen. In de gang die leidt naar het kleine museum, zijn de omvang van de schade en verwoestingen nog steeds goed te zien.



ONTROERENDE LEVENSSPOREN

In deze koud aandoende monsters was wel degelijk leven. Eerst tijdens de bouw. Het fort van Battice bestaat bijvoorbeeld uit 15 bovengrondse gebouwen, op een domein van 45 hectare, en een doolhof van ruimtes en gangen dat zich 30 meter onder de grond uitstrekt over een lengte van 3,5 km. Gewapend met pikhamers, houwelen, schoppen, kruiwagens en wagentjes hebben zo'n 2000 man drie jaar lang dag en nacht aan deze reus van gewapend beton gewerkt. Daarna hebben 700, voornamelijk jonge mannen uit de streek, in afwachting en later angst en ontzetting, in het fort geleefd. Zij hebben hun stempels, net zoals de fresco's of opschriften zoals: "Stilte, uw kameraden slapen", achtergelaten.

Het bezoek aan de 30 meter onder de grond gelegen binneninstallaties is bijzonder interessant, ondanks het ontbreken van uitrustingen die een schroothandelaar er in de jaren 60 heeft opgekocht. Men kan een demonstratie van een pantserkoepel met 2 kanonnen van 75 mm bijwonen, ongewone fresco's in de ondergrondse kazerne bewonderen, een generatoraggregaat in perfecte staat van werking zien, evenals een museum met een schietkamer voor 60 mm kanonnen en een andere met een affuit voor twee mitrailleurs. Ook zijn er enkele vitrines vol met in het fort gevonden voorwerpen.



Luchtopname van de omtrek van het fort



Blok 1 met schietgaten voor mitrailleurs en gedenkplaat

INFO

Waar?

Route d'Aubel - B-4651 Battice (Herve).

Contact:

De heer G. Meessen - tel. +32 (0)87 44 65 08
De heer R. Coune - tel. +32 (0)4 367 70 71 of
mob. +32 (0)497 20 77 82
Voorzitter van A.S.B.L. "Fort de Battice"
Postadres: Asbl Fort de Battice
Rue Puits Sainte-Anne 9 - B-4620 Fléron.
rene.coune@teledisnet.be

Kijk ook op www.fortenvanbelgië.be (NL)

Hoe te bereiken?

E42 Aken-Luik, afrit nr.1 Battice, aan de rotonde 2e afrit tegenover richting Aubel (stijging). Het fort bevindt zich 500 m rechts, naast de RAVel-parkeerplaats.

Wanneer?

Rondleidingen van maart tot november, op de laatste zaterdag van de maand om 13.30 u.

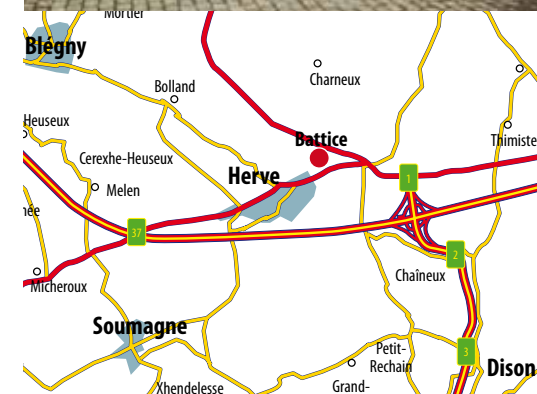
Bezoek: ± 3 u. FR, NL(1), DE(2), EN.

Prijzen: volwassenen: € 5; kinderen (0-12 jaar): € 3. Het hele jaar door voor groepen op afspraak (min. 12 pers. of minimum groeps prijs € 60).

Parkeren: parking voor auto's (30 plaatsen) en bus (1 plaats).

Diversen: mogelijk om alleen het museum te bezichtigen (op afspraak - circa 1 u.).

- (1) De heer Dany Jammaer (B-Landen), tel. +32(0)11 88 42 22
(2) De heer Otmar Rogge (D-Aachen), tel. +49 (0)24 08 27 91



Gps : 50°38'57.06" N
5°49'56.50" E



Een van Europa's sterkste fortificaties uitgeschakeld op de eerste dag van de Duitse inval

Het te midden van de Sint-Pietersberg gelegen fort Eben-Emael heeft de vorm van een grote driehoek en is op het noordoosten door de Caestert-kloof begrensd. Dit indrukwekkende overhangende fort, waarin een waar ondergronds stadje schuilt, was één van de machtigste fortificaties van Europa.

Op de onderste verdieping is een levend museum gemaakt. Diverse ruimtes zijn gerestaureerd en in oorspronkelijke staat uitgerust: machinekamer, douches, ziekenboeg, officiersmess, kamers van de onderofficieren en de troepen, kantoor van de commandant, lijkenkamer, gevangencellen, kapper, enz. Op de bovenste verdieping kan men de immense gangen en verschillende gevechtswerken zien die op de oorspronkelijke manier zijn bewapend.

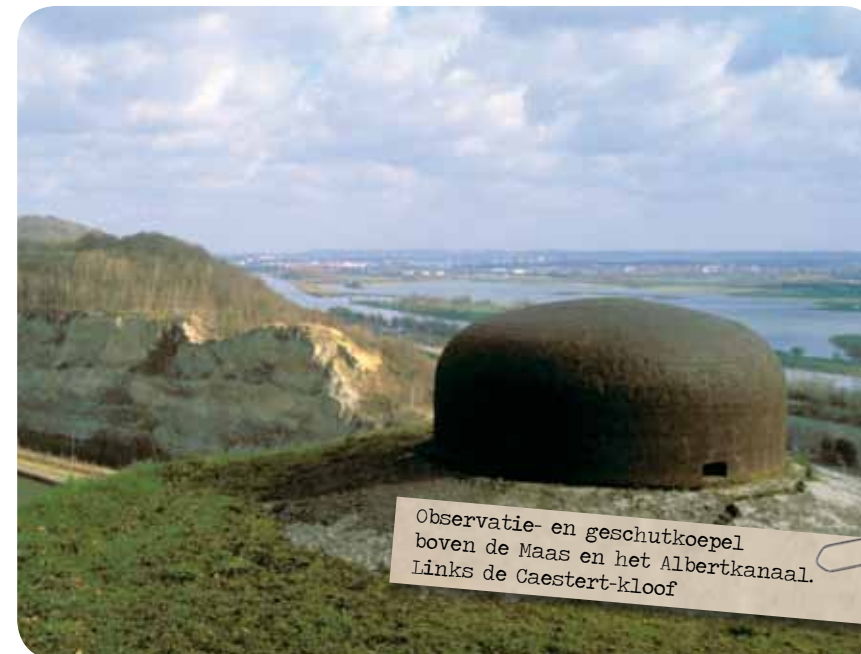
Seul je ne suis que sable ensemble je deviens forteresse

DE HOLLE LADINGEN

Hoewel het principe van de holle lading reeds in 1888 door een Amerikaanse fysicus was uitgevonden, werd het tijdens de luchtaanval van het Albertkanaal op 10 mei 1940 pas voor de eerste maal als gevechtswapen gebruikt. In tegenstelling tot de conventionele lading die een "hamerslag" op het doelwit veroorzaakte, werkt de holle lading door "indringing van een smeltende angel" die de bewapening doet smelten. Door dit verwoestende effect werden de verdedigingswerken van het fort van Eben-Emael in minder dan een kwartier uitgeschakeld.

Sommige schietkamers van blok 1 zijn compleet heringericht, zodat de bezoeker in het onderaardse gedeelte van de kazerne een gevechtswerk in volle actie kan zien. In mei 1940 was het fort van Eben-Emael de parel van de forten en werd onneembaar geacht. Het moest het Albertkanaal afgrenzen en iedere doorgang over de Maas en het kanaal verhinderen. Toch werd het in minder dan 15 minuten na het begin van de aanval door de luchtlandingsstroepen, die met zweefvliegtuigen bovenop het fort landden alsof het een vliegveld was, volledig uitgeschakeld als verdedigingswerk. Op 11 mei 1940 om 11.30 uur gaf het fort zich over. Wanneer men het fort beklimt, krijgt men een beeld van hoe het die vroege ochtend van 10 mei 1940 geweest moet zijn, toen de Duitse luchtlandingsstroepen bovenop de observatiekoepels en -klokken landden om er holle ladingen aan te brengen (zie kader). De hierdoor aangerichte vernielingen zijn nog goed te zien. Sinds korte tijd heeft het fort van Eben-Emael zich uitgebreid met een presentatie van uniformen van Duitse elitetroepen die hebben deelgenomen aan de aanval op het fort en het Albertkanaal. Door bepaalde aspecten van deze aanval en bepaalde personen die er een beslissende rol hebben gespeeld in de schijnwerpers te plaatsen, door middel van uniformen en reconstructies, wordt de geschiedenis op een directer en misschien begrijpelijker niveau geplaatst...

"Alleen ben ik maar zand, gemeenzaam word ik een vesting"



INFO

Waar?

Rue du Fort - B-4690 Eben-Emael

Contact:

Tel./fax +32 (0)4 286 28 61

secretariat@fort-eben-emael.be

www.fort-eben-emael.be (FR-NL-EN)

Kijk ook op www.fortenvanbelgie.be (NL)

Hoe te bereiken?

E25 Luik-Maastricht, afrit nr.1 Voeren-Fourons. Na de Maas en het Albertkanaal rechtsaf richting Eben-Emael. Bij de rotonde de aanduidingen naar het fort volgen

Wanneer?

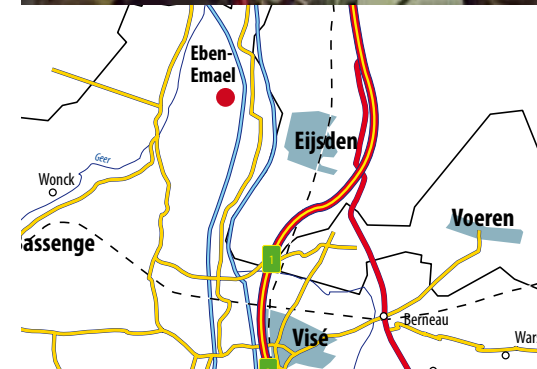
Zonder reservering: één weekend per maand geopend (behalve 's winters - vooraf informeren). Met schriftelijke reservering (min. 15 dagen vooraf): het hele jaar behalve eind december, begin januari en feestdagen (vooraf informeren).

Bezoek: rondleidingen van de binneninstallaties (voor buiten apart aanvragen). Duur: 2 tot 3 u.; FR, NL, DE, EN.

Prijzen: volwassenen: € 6; senioren/studenten: € 5; kinderen: € 3; Rondleidingen: dezelfde prijzen (groepen: min. 15 pers.).

Faciliteiten: cafetaria tijdens het open-deurweekend, parking voor auto's (400 plaatsen) en bussen (10 plaatsen). Museum en ondergrondse kazerne toegankelijk voor personen met beperkte mobiliteit.

Diversen: goede schoenen en warme kleding meebrengen.



Gps : 50°47'47.48" N
5°40'22.02" E



Twee keer verwoest door het vijandelijke geschut

Het fort van Embourg is gebouwd in het kader van het plan-Brialmont (zie kader op blz. 12). Dit trapeziumvormige fort is één van de kleinste met een garnizoen van circa 150 man. Tussen 6 en 12 augustus 1914 is het fort het theater van schermutselingen en op 12 augustus 13 uur tot 13 augustus 20 uur wordt het praktisch onophoudelijk gebombardeerd tot overgave. Het toegangsgewelf wordt vernietigd, het middengebouw serieus beschadigd en praktisch de gehele bewapening onder koepel is verdwenen. Maar het dreigende verstikkingsgevaar zal uiteindelijk de overgave van het fort betekenen.



In mei 1940 wordt hier opnieuw fel gevochten. Vanaf 14 mei is het fort geheel omsingeld en op 15 mei moet het, behalve het artillerievuur ook de duikbommen van de Duitse Luftwaffe ondergaan. Op 16 mei verliest fort Embourg drie koepels, waardoor het inoperatieel wordt. De vijand gaat tot aanval over, het regent bommen en het hele verdedigingswerk trilt op zijn grondvesten. Na vijf dagen en vijf nachten tegenstand geboden te hebben, besluit de commandant van het fort om zich over te geven om zijn mannen te sparen. Het museum heeft zich onlangs uitgebreid met een collectie kostuums en materiaal afkomstig van alle legers die aan de gevechten van 1914 en 1940 hebben deelgenomen.



Duitse soldaten voor de hoofdingang na overgave

INFO

Waar?

Rue du Fort 6 - B-4053 Embourg.

Contact:

De heer J.-M. Lebrun
mob. +32 (0)497 20 35 70
fortdembourg@yahoo.fr

Kijk ook op www.fortenvanbelgië.be (NL)

Hoe te bereiken?

Autosnelweg van de Ardennen vanaf Luik, afrit Embourg. De heuvel op naar Embourg; bij de rotonde rechtsaf. Ingang vlakbij de Pattontank.

Wanneer?

4e zondag van de maand vanaf 14 u.
Groepen: op aanvraag (reserveren verplicht - min. 5 pers.)

Bezoek: ± 1.30 hr. FR, NL, DE, EN.

Prijzen: volwassenen: € 4; jongeren (15-18 jaar): € 3; kinderen: gratis; rondleidingen (groepen min. 5 pers.): € 3/pers.

Parkeren: parking voor auto's (20 plaatsen).

Diversen: gedeeltelijk toegankelijk voor personen met beperkte mobiliteit. Foto-graferen toegestaan.



Gps : 50°47'47.48" N
5°40'22.02" E

FORT FLEMALLE



Aan bommen van vijfhonderd kilo kun je niet ontsnappen!

Groot vierhoekig fort van de Versterkte Positie van Luik. Flémalle was een van de twaalf verdedigers van Luik, in 1888 bedacht door Brialmont. Met een strategische positie boven de Maas en aan de route Luik-Namen, was het fort in 1914 het theater van hevige gevechten. In mei 1940 moest het fort weerstand bieden aan de aanvallen van de Stuka's.

Het fort van Flémalle gaf zich op 16 augustus 1914 over, enkele minuten voor Hollogne. Hiermee viel de Versterkte Positie van Luik definitief. Het fort werd tijdens het interbellum weliswaar

herbewapend met een relatief diepe vierhoek, maar de grote schade die werd aangericht door de gewelddadige vijandelijke bombardementen van 1940 is nog altijd zichtbaar. Kolonel Modart had besloten om in dit fort zijn commandopost op te richten om leiding te geven aan de verdediging, maar hij kende de kracht van de vijandelijke luchtmacht en de vreselijke bommen van 500 kg niet. Hierdoor zou de indeling van de toppen van het fort voor altijd worden gewijzigd. De luchttoren werd deze keer ook flink beschadigd door de Duitse kanonnen van 88 mm!

Binnen in het fort ziet u een 3D-reconstructie van het gehele, herbewapende fort. Dankzij een virtueel bezoek kunt u beter bevatten hoe het was binnen deze vochtige muren ... In het museum, dat ook grondig is nagezien, vindt u een collectie die uniek is in zijn soort met Belgisch materieel uit de twee oorlogen, wat toch vrij zeldzaam is: wapens (van de Hotchkiss-mitrailleur tot het DBT-mortier), hospitaalluitrusting (tandheelkundige voorzieningen, operatiezaal ...), documenten, maar ook een tiental uniformen uit de Eerste Wereldoorlog en nog veel meer uit de Tweede Wereldoorlog. Echt een bezoek waard!



Duitse helmen uit de Eerste Wereldoorlog



INFO

Waar?

Avenue du Fort - B-4400 Flémalle.

Contact:

De heer G. Bovy - mob. +32 (0)494 59 27 91
De heer J. Pire - mob. +32 (0)499 46 90 13
De heer J.-C. Martin - tel. +32 (0)4 234 62 42
fortdeflemalle@live.be
www.fortdeflemalle.wix.com/fortdeflemalle
www.facebook.com/musee.fortdeflemalle

Kijk ook op www.fortenvanbelgië.be (NL)

Hoe te bereiken?

E42 Luik-Namen, afrit nr.4 Flémalle. Linksaf richting Flémalle tot de grote rotonde. Vanaf daar, de pijlen richting Mons-lez-Liège en dan verder 3 km de hoofdweg volgen. Op de kruising van het postkantoor recht door rijden naar de place des Ecoles. Rechts de weg naar de kerncentrale inslaan. Om het plein heen rijden en aan de overkant de Avenue du Fort inslaan. Op het kruispunt van de luchttoren (steile helling) rechtsaf gaan.

Bij de Maas de Avenue Gonda inrijden, richting snelweg Luik-Namen. Na circa 5 km, ter hoogte van de rotonde rechtsaf gaan naar Mons-lez-Liège, zie dan hierboven.

Wanneer?

Elke eerste zaterdag van de maand. Bezoeken om 10, 14 en 16 u. Groepen: op afspraak (min. 20 pers.)

Bezoek: ± 2 u. FR, NL, DE.

Prijzen: volwassenen: € 5; kinderen (0-12 jaar): gratis.

Parkeren: parking auto's (30 plaatsen), bussen (3 plaatsen).

Diversen: goede schoenen en warme kleding meebrengen. Fotograferen toegestaan.



Gps : 50°36'29.24" N
5°27'59.24" E

FORT HOLLOGNE



Een klein fort van 1914

Het fort van Hollogne is een van de zes kleine forten van de Versterkte Positie van Luik. Het heeft de vorm van een gelijkzijdige driehoek waarvan het essentiële gedeelte bestaat uit de betonnen middenbouw waarin de voornaamste verdedigingsorganen waren ondergebracht (schietafdeling, munitiemagazijn, machinerie, enz.). Hier bevonden zich ook de gepantserde koepels met geschut voor de verdediging op lange en korte afstand. Een droge gracht omringt het versterkte gedeelte. Diverse ruimtes waren aan de achterzijde van het fort – het escarp en contrescarp – gelegen.

Hollogne vormde in 1914 de 12e artillerie-eenheid. Het was met de forten van Flémalle en Loncin bij het 3e Vestingbataljon ingedeeld. Het garnizoen bestond uit 350 mannen.

Al vanaf 4 augustus 1914 moest het fort zich tegen de vijand verzetten. Maar nadat het garnizoen het buurfort Loncin op 15 augustus had zien ontploffen, gaf het fort van Hollogne zich op de ochtend van 16 augustus over na de bombardementen van de Duitse artillerie. Dit was het laatste fort van de Versterkte Positie van Luik dat zou vallen. Na de overgave werd het fort van Hollogne bezet door Duitse troepen. Zij brachten er kleine veranderingen in aan die de oorspronkelijke structuur vrij weinig zouden wijzigen.

Het fort, dat tijdens het interbellum niet werd herbewapend, diende als munitiedepot en opslag voor telefoonkabels. Bij de gebeurtenissen van mei 1940 speelt het fort binnen de Versterkte Positie van Luik geen aanvallende of verdedigende rol. Dit neemt echter niet weg dat het fort in de eerste dagen van het conflict zwaar werd gebombardeerd door de Stuka's van de Luftwaffe.



VAN 210 TOT 420 MM

Alle forten rond Luik waren eind 19e eeuw ontworpen door generaal Brialmont (zie blz. 12) volgens de technische gegevens van die tijd. De sterkte van een kanon kon in die tijd niet meer dan 210 mm bedragen en het weerstandsvermogen van het beton was daarop berekend. De verrassing was dus compleet toen de Duitsers per spoor de enorme "Bertha" aanvoerden waarmee 420 mm granaten konden worden afgeschoten! Loncin en de andere aangevallen forten waren hier niet tegen bestand.

Het fort werd weer door de Duitsers als depot gebruikt, waarna zij het wilden integreren in een lanceerbasis voor V2's vanaf een tunnel in Hollogne-aux-Pierres op de spoorlijn Fexhe-le-Haut-Clocher - Kinkempois. De komst van de Amerikaanse troepen maakte een einde aan dit project en vanaf de tunnel of vanuit de omgeving werd er sindsdien geen enkele V2 gelanceerd.

Tijdens de Slag van de Ardennen (winter 1944-45) werd het fort door de Amerikaanse troepen als veldhospitaal ingericht voor gewonden die via de luchthaven van Awans-Bierset naar Groot-Brittannië werden geëvacueerd. Na het einde van de Tweede Wereldoorlog gebruikte het Belgische leger het fort als depot. Tijdens de "koude oorlog" (periode van spanningen tussen het Westen en het Oosten en in het bijzonder met de Sovjet-Unie) diende het fort als commandopost van de Belgische Luchtmacht die het tot in 1992 zal bezetten. Tegenwoordig is het fort weer een vredig oord waar flora en fauna overheersen.



INFO

Waar?

Op het terrein van Luik-Airport.
B-4460 Grâce-Hollogne

Contact: www.fortdehollogneliege.be
csfhfortdehollogneliege@hotmail.be

Kijk ook op www.fortenvanbelgië.be (NL)

Hoe te bereiken?

Luik-Airport, rechts van het luchthavengebouw, naast het hotel Park-Inn. De toegangsweg naar het fort is met platen met de opdruk "Fort de Hollogne" bewegwijzerd.

Wanneer?

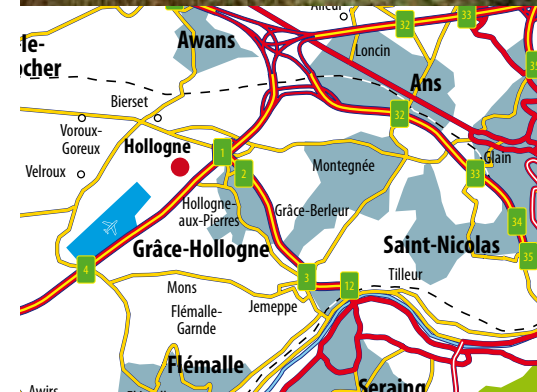
Elke 3e zaterdag van de maand, van maart tot en met oktober om 14 u. Rondleidingen in april, juli en september (zie data op de website). Alleen volgens afspraak (aanvraag zie bovenvermeld e-mailadres).

Bezoek: ± 2.30 u. FR, NL, DE.

Prijzen: volwassenen: € 4; kinderen (0-10 jaar): gratis. Andere: zie website van het fort.

Faciliteiten: parking voor auto's en een bus.

Diversen: om veiligheidsredenen is het aangeraden om wandelschoenen of laarzen, warme kleding en een zaklamp mee te brengen en de groep niet te verlaten.



Gps : 50°38'46.00" N
5°27'56.60" E



Een spektakelparcours: leven in een fort

Verscholen tussen de bossen op het Haspengouwse platteland, op 3 km van het buurfort van Loncin, is het fort van Lantin het enige fort van de Versterkte Positie rond Luik dat sinds 1914 geen wijzigingen heeft ondergaan. Het is een van de laatste overblijfselen in goede staat van de militaire bouwkunst aan het einde van de 19e eeuw.



TOILETTEN BUITEN BEREIK

Tijdens de bouw van de Versterkte Positie van Luik had men niet voorzien dat er aanvallen van binnen de gordel konden komen. In augustus 1914 lukte het de Duitsers om het stadscentrum binnen te dringen en er hun geschut op te stellen om de forten van achteren aan te vallen. Bepaalde gedeelten van het fort werden zo ontoegankelijk, in het bijzonder de toiletten, die aan de achterkant lagen en die men alleen via een gevaarlijk liggende droge gracht kon bereiken! De stank van de uitscheidingsproducten kwam de situatie niet bepaald ten goede.

Het fort van Lantin werd vanaf 12 augustus 1914 door de Duitsers aangevallen en gaf zich op zaterdag 15 augustus over. Zijn garnizoen was zoals in vele andere forten totaal machteloos. In mei 1940 was Lantin in gebruik als munitiedepot en hoofdkwartier van de 3e Infanterie divisie van het Belgische Leger. In het fort van Lantin kan men nu een spektakelparcours volgen. Aan de hand van tien etappes krijgt men een idee hoe het leven in een fort er in die tijd uitzag. Na een introductiefilm over de slag van Luik en meer in het bijzonder over de oorlog 1914-18, neemt de bezoeker een kijkje in de bijeenkomstzaal, dan het schietlokaal en daarna de machinekamer.

Ook krijgt men een goede voorstelling van de psychische druk tijdens de bombardementen. Daarna komt men via een tunnel weer naar buiten waar twee scènes zijn nagebootst: één in het hoofd van het vestingwerk (verdediging van de greppels van het fort tijdens de invasie van de binneninstallaties) en één op de open binnenruimte, het zogenoemde terreplein (met beschrijving van de zichtbare koepels). Daarna komt men het fort weer binnen voor de maquette van het fort waar een slaapzaal werd gereconstrueerd evenals de scène van de overgave van het fort.



Zaal met schaalmodel van het fort



De centrale bunker

INFO

Waar?

Rue de Villers 1 - B-4450 Lantin (Juprelle)

Contact:

Tel. +32 (0)4 263 34 48
Fax. +32 (0)4 246 55 44
(Denis Deuse - deusedenis@voo.be)
lesamisdufortdelantin@edpnet.be
www.fortdelantin.be

Kijk ook op www.fortenvanbelgie.be (NL)

Hoe te bereiken?

E40, afrit 33 Rocourt. Rechtsaf gaan richting Tongeren. Het fort ligt ongeveer 2 km verder links (bewegwijzering).

Wanneer?

Van het eerste weekend van april tot het laatste weekend van september, van donderdag tot en met zondag en feestdagen, van 12.30 tot 16.30 u. (laatste rondleiding).

Bezoek: 1.30 u. FR, NL, DE, EN (audiogids).

Prijzen: volwassenen: € 5; senioren en studenten: € 4; kinderen (6-14 jaar): € 3,50
Groepen (min. 20 pers.): volwassenen: € 4,50; senioren en studenten: € 3,50; kinderen: € 3.

Faciliteiten: parking voor auto's (20 plaatsen) en bus (1 plaats). Cafetaria.

Diversen: warme kleding meebrengen.



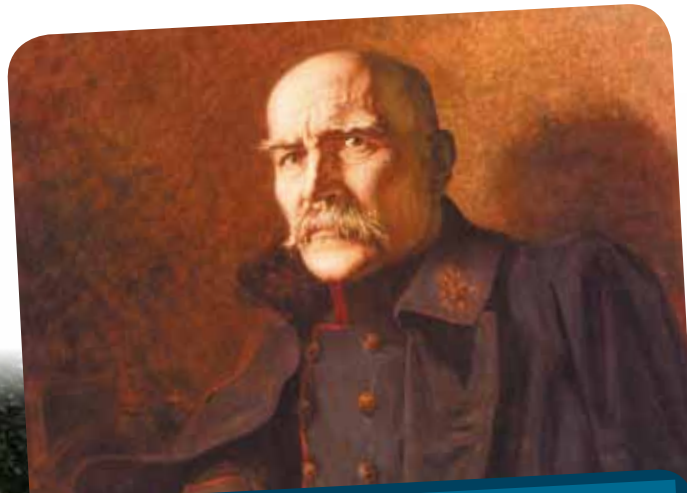
Gps : 50°41'57.42" N
5°34'55.36" E



FORT LONCIN

Voor altijd een dodenakker

Het fort Loncin is het beroemdste fort van de forten van Brialmont. Op 15 augustus 1914 explodeert, onder de aanvallen van de “Dikke Bertha”, een van de twee kruitmazijnen, waarbij 350 fortverdedigers onder het puin de dood vinden.



GERARD-MATHIEU LEMAN

Deze strenge en koude Luikenaar, die naar men zegt nooit glimlachte, was eerst een internationaal gekende wiskundige. In 1914 werd hij tot hoofd van de Versterkte Positie van Luik benoemd. Op 6 augustus, na de aanval op zijn hoofdkwartier, stuurde hij de 3e legerdivisie weg ter versterking van het veldleger. Hij vestigde zich in Loncin om de verdediging van de forten van de Versterkte Positie van Luik te coördineren. Hij werd door de Duitsers gevangen genomen. Vanwege zijn gezondheid en leeftijd werd hij vrijgelaten en vervolgens in Zwitserland opgesloten, voordat hij, vlak voor het einde van de oorlog, zich aan de IJzer bij Koning Albert kon voegen zonder zijn dienstplicht weer uit te voeren. Hij overleed in 1920.

Het fort Loncin is het enige fort dat nog beschikt over de oorspronkelijke bewapening van 1914. Een bezoek aan het fort biedt u een indrukwekkend uitzicht op de krater van de explosie en een aangrijpende ervaring in de onderaardse grafkelder. Verder toont het aangrenzende museum een geslaagde combinatie van maquettes en museumstukken, waaronder enkele uitzonderlijke stukken. Dankzij het scenografisch parcours kunnen de bezoekers de laatste momenten van het garnizoen en de explosie van het fort herbeleven.



Vlam van de herinnering

INFO

Waar?

Rue des Héros 15 bis - B-4431 Loncin (Ans)

Contact:

De heer Moxhet, mob. +32 (0)498 38 76 93
fernand.moxhet@skynet.be
www.fortdeloncin.be

Kijk ook op www.fortenvanbelgie.be (NL)

Hoe te bereiken?

Nationale weg Luik - Sint-Truiden. Vanuit Ans komende, de brug over de snelweg heen en de eerste loodrechte straat naar rechts nemen (rue des Héros). Het fort ligt 200 m verder links. Vanaf de E 40 (afrit Hognoul), de weg Liège-Ans tot de rue des Héros volgen.

Wanneer?

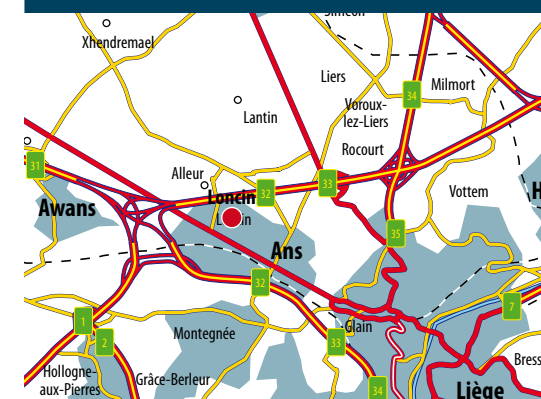
Individuele bezoeken: het fort is geopend van 14 tot 18 u. (laatste vertrek om 16.30 u.): op zaterdagen en zondagen in de maanden april, mei, juni, september en oktober. Dagelijks, behalve op maandagen in de maanden juli en augustus; de 1e en 3e zondagen van november tot maart. Groepen: alle dagen van het jaar met reservering (met gids FR, NL, DE, EN).

Bezoek: ± 2 u.. Met audiogids (FR, NL, DE, EN). Een bezoek geschiedt in deze talen op voornoemde zondagen om 14 u.. Geleide bezoeken mogelijk. Groepen: zie hierboven. Reservering: De heer Moxhet: mob. +32 (0) 498 38 76 93. fernand.moxhet@skynet.be

Prijzen: individuen: € 7; groepen: volwassenen, studenten, senioren: € 5; kinderen (6-12 jaar): € 3; schoolgroepen: € 2.

Parkeren: parking (30 auto's).

Diversen: gedeeltelijk toegankelijk voor personen met beperkte mobiliteit. Fotograferen toegestaan.



Gps : 50°40'29" N
5°29'32" E

FORT PONTISSE



Het eerste fort onder het zware geschut van de Dikke Bertha

De huidige oppervlakte van het tussen 1888 en 1892 gebouwde fort bedraagt ruim 3 hectare. Voor de bouw is 100.000 m³ beton en het werk van 500 mensen nodig geweest. In 1914 bestond het garnizoen uit 250 artilleristen en 120 soldaten. Dit fort was het eerste fort dat het geschut van de Dikke Bertha, een Krupp-houwitser van 420 mm dat het Duitse leger oorspronkelijk aan de Franse forten voorbestemde, moest ondergaan.

In de periode tussen de Eerste en Tweede Wereldoorlog werd het fort herbewapend om de diverse toegangswegen naar het binnenland te verdedigen. Na 1945 werd het fort door het Belgische leger gebruikt als munitiedepot en in 1949 verhuurd en daarna verkocht aan de Fabrique Nationale (FN) die het als kruitmagazijn gebruikte voor zijn fabriek. In 1990 was het fort een illegale

vuilnisbelt. De vzw Fort de Pontisse, opgericht in 2003, heeft het oord opgekocht om de instandhouding te kunnen verzekeren. De vereniging „anim'agerie“ die zich met dierenbescherming bezighoudt heeft de voormalige militaire ruimtes als stallen in gebruik.



INFO

Waar?
Rue de la Ceinture - B-4040 Herstal

Contact:
Mob. +32 (0)498 16 48 34
michaelfacchinetti@gmail.com
www.fortdepontisse.net

Hoe te bereiken?
Snelweg E40-E42, afslag Hauts-Sarts, richting Hermée. Bus 76, uitstappen bij de halte "Deuxième Avenue" + 10 min te voet.

Wanneer?
Van mei t/m september elke eerste zondag van de maand om 14 u. (eenmalig vertrek). Let op: op 21 juli om 10 en 14 u. In geval van deelname aan de Open Monumentendagen wordt het bezoek op de eerste zondag van september geschrapt (zie officieel programma van de Open Monumentendagen). Gesloten van oktober tot april vanwege het overwinteren van vleermuizen. Op aanvraag bestaat er mogelijkheid voor extra groepsleidingen.

Bezoek: het aantal bezoekers per keer is beperkt tot max. 12 pers./gids). Het wordt sterk aanbevolen te reserveren. Er zijn twee mogelijkheden: een korte rondtocht (ca. 90 min.) met bezichtiging van het fort van 1888, een verbouwde vleugel voor 1940 en de caponnière. De lange rondtocht (ca. 150 min.) idem + bezichtiging van het nieuwe fort, dat 22 meter onder de grond ligt.

Prijzen: volwassenen: € 5 (lang) - € 4 (kort) - kinderen (3-12 jaar), studenten en seniors € 4 (lang) - € 3 (kort). Grote gezinnen (max. 6 pers.) € 20 (lang) - € 15 (kort). Groepsoprijzen op aanvraag.

Diversen: wandelschoenen of laarzen, warme kleding en een zaklamp meebrengen. De aanbevelingen van de gidsen opvolgen. Nooit op eigen houtje het oord betreden en nooit de groep verlaten.



Gps : 50°38'42.0" N
5°39'0" E



FORT TANCREMONT

De allerlaatste weerstand

Hoewel niet helemaal voltooid, werd fort Tancremont op 8 augustus 1937 officieel geopend. Het was één van de nieuwe verdedigingswerken van de Versterkte Positie van Luik. De 500 man van het garnizoen, onder het bevel van kapitein Devos, hielden het tot 29 mei 1940 uit, één dag na de capitulatie van België! Zij eerden hiermee hun devies: "Beter sterven uit vrije wil dan dat het land zijn vrijheid verliest".



81 mm-mortier
onder een kazemat

In het middengebouw - iets meer dan 3 hectare groot - liggen de belangrijkste bewapeningen van het fort begraven (4 kanonnen onder 2 koepels, mortierbunker en mitrailleurbunker). Dertig meter onder de grond bevonden zich de andere installaties (commandopost, radiostation, telefooncentrale, diesel-wisselstroomdynamo, kazerne enz.) goed beschermd tegen de vijandelijke aanvallen. Deze verscheidene ruimtes zijn onderling verbonden door een 2000 meter lang gangenstelsel. De bijzonderheid van dit fort is de aanwezigheid van nog praktisch de volledige bewapening en elektromechanische installaties. Ter plaatse kan men een klein museum bezichtigen.

DE LAATSTE STRIJDE

Een opmerkelijke lotsbestemming: het laatste Belgische fort dat de wapens zou neerleggen was op 10 mei 1940 niet in staat om te vechten. Door werkzaamheden was het door en door opengebroken, waardoor het geen last van "overdruk" had, onontbeerlijke voorwaarde om de gevechtsgassen af te voeren. In plaats zich bij de Landmacht te voegen, gingen de Commandant en zijn garnizoen aan het werk en vulden de "gaten" op met materiaal (machines, wagentjes, rails) en honderden zakken cement die daar lagen. Op 10 mei om twaalf uur was "het fort dat zich niet wilde overgeven" gereed! Het kon de geschiedenis ingaan.



Intact gebleven koepel



Snelvuurmitrailleur
voor binnenverdediging

INFO

Waar?

Route de Pepinster - B-4860 Tancremont (Pepinster)

Contact:

De heer M. Louis: tel. +32 (0)87 31 55 32
De heer A. Lekeu: mob. +32 (0)486 76 69 27
De heer C. Hendrick:
mob. +32 (0)495 45 08 79
www.fort-de-tancremont.be

Kijk ook op www.fortenvanbelgie.be (NL)

Hoe te bereiken?

Bereikbaar via de E25/A26, afrit Sprimont, richting Banneux - Tancremont - Pepinster. Via de E42, afrit Verviers-Ensival, richting Pepinster-Banneux. Het fort ligt links, boven op de heuvel van Tancremont.

Wanneer?

Van mei tot oktober, 1e zondag van de maand, van 13-17 u. Op 21 juli geopend van 10-16 u., met een schietdemonstratie vanaf koepel nummer 2. Groepen: op afspraak via de website van het fort.

Bezoek: ± 1.30 u. FR, NL, DE, EN (volgens afspraak).

Prijzen: volwassenen: € 5; kinderen (6-12 jaar) € 3; kinderen (onder de 6 jaar): gratis

Parkeren: ruime parkeerplaats.

Diversen: Het fort is gedeeltelijk toegankelijk voor personen met beperkte mobiliteit. Warme kleding en zaklamp meebrengen. Fotograferen toegestaan.



Gps : 50°33'11.55" N
5°47'20.15" E

FORT EN GEDENKPLAATS VAN HOEI



Een gevangenis voor gijzelaars, communisten en verzetsstrijders

Behalve de forten van de Versterkte Positie rond Luik, kan men in de provincie een ander omvangrijk verdedigingswerk uit de tijd vóór 1914 bezichtigen: het fort van Hoei. Deze indrukwekkende getuigenis van militaire bouwkunst heeft een bevoorrechte ligging aan de rand van de Maas. Het strategisch belang hiervan werd al minstens vanaf de 9e eeuw benut!

Het fort van Hoei, op een hoge rots boven de stad en de Maas gelegen, werd tussen 1818 en 1823 gebouwd op initiatief van de Nederlandse regering op de plek van een voormalig kasteel. Het verving de antieke vesting waar in de 17e eeuw heel wat gevechten plaatsvonden en dat aan het begin van de 18e eeuw uiteindelijk met de grond gelijk was gemaakt. Het huidige fort dat werd opgericht na de slag van Waterloo, maakte deel uit van de "Belgische barrière", een reeks van drieëntwintig versterkte werken en citadellen die na 1815 op het Belgische grondgebied zijn gebouwd en die Nederland tegen een nieuwe inval vanuit Frankrijk moesten beschermen.

Het fort van Hoei heeft nooit als militair fort gefungeerd: niet in 1830 of in 1914 maar zelfs ook niet in 1940. In 1914-18 gebruikte het Duitse leger het niettemin als tuchtkamp voor zijn eigen

troepen: hier zaten dienstweigeraars en deserteurs gevangen. Van mei 1940 tot 5 september 1944 maakten de Duitsers van dit fort een detentiekamp van de Wehrmacht (Duitse leger) dat onder toezicht stond van de geheime Feldpolizei (geheime militaire politie). Meer dan 7000 politieke gevangenen, gijzelaars en verzetsstrijders werden vastgehouden. Nu is het fort een gedenkplaats van de Tweede Wereldoorlog. Met de donkere gevangencellen, de verhoorruiimte, de spartaanse washokken en de detentiekamers geeft dit fort een volledig beeld van de wereld van de concentratiekampen uit de nazitijd. In het museumgedeelte krijgt de bezoeker meer informatie over de leefomstandigheden van de gevangenen in het fort en over het dagelijks leven van de bevolking tijdens de Tweede Wereldoorlog. Een videozaal maakt het bezoek compleet.



Museum van de Weerstand en de Concentratiekampen



Monument ter nagedachtenis aan de slachtoffers van de concentratiekampen

INFO

Waar?
Chaussée Napoléon - B-4500 Huy-Hoei

Contact:
Tel. +32 (0)85 21 29 15
(Dienst voor Toerisme van de Stad Hoei)
www.paysdehuy.be

Hoe te bereiken?
In het centrum van Hoei. Toegankelijk via de Dienst voor Toerisme, rechts van de collegiale, onderaan het fort

Wanneer?
Particulier bezoek: april, mei, juni en september: weekdays van 9.30-17 u. Weekend en feestdagen van 10-18 u. Juli en augustus, dagelijks van 10-18 u. Laatste bezoek 1 u. voor sluiting (rondleidingen: reserveren verplicht minstens 10 dagen vooraf). Groepen: maart en oktober: volgens afspraak.

Bezoek: ± 1.30 u. FR, NL.

Prijzen: volwassenen: € 4; kinderen (6-12 jaar): € 3,50. Groepen (min. 20 pers.): Volwassenen: € 3,50 €; kinderen: € 3. Gratis voor schoolgroepen en jeugdbewegingen.

Parkeren: parking voor 50 auto's en 4 bussen.

Diversen: fotograferen toegestaan.



Gps : 50°31'03.13" N
5°14'13.81" E



Ventilatietoren van het fort Bonnelles



© Foto A. Renerken

Ontoegankelijke forten

Van de twaalf Brialmont-forten waaruit de Versterkte Positie van Luik in augustus 1914 bestond, hebben er negen een eervolle vermelding gekregen. De uitzonderingen hierop waren het fort Barchon, dat zich volgens generaal Leman te snel had overgegeven, en de forten Flémalle en Hollogne die, alleen overgebleven, op 16 augustus het nutteloos geworden verzet beëindigden. Voor de campagne van mei 1940 herinnert men zich nog de collectieve radioboodschap afkomstig van het hoofdkwartier van Koning Leopold III: "Soldaten van de forten van Luik, ik ben fier op u".



BONCELLES

Als enige fort tussen Maas en Ourthe onderscheidt dit fort zich in mei 1940 door zijn heldhaftige commandant, Numa Charlier, gevallen op zijn post. Het nieuwe toeristische interpretatiecentrum, gevestigd op het talud van het

fort, is van grote betekenis voor de geschiedenis van het defensieve bouwwerk. Buiten is er een didactisch parcours dat u langs een alsmaar groeiende collectie geblindeerde voertuigen leidt.

Info : Sergei Alexandroff - asbl LA TOURD'AIR
Rue du Commandant Charlier 89/90 - B-4100 Bonnelles
Mob.: +32 (0)474 40 70 11
www.latourdairbonnelles.be - asblatourdair@skynet.be

EVEGNEE

Het fort van Evegnée werd in 1971 teruggekocht en wordt nu gebruikt door Forges de Zeebruges voor de opslag van explosieven. Forges de Zeebruges heeft twee productiehallen in gebruik evenals beveiligde lokalen om verschillende soorten testen uit te voeren.

FLERON

De geweldige verdediging van dit fort tijdens de twee oorlogen - vooral het effectieve geschut in 1914 was memorabel - heeft het fort niet kunnen redden van de ontmanteling voor de bouw van woningen. Er zijn nu nog slechts enkele overblijfselen zichtbaar die niet toegankelijk zijn voor het publiek.

CHAUDFONTAINE

Dit vierhoekige fort, ter bescherming van de Vesdervallei, werd vanaf 12 augustus 1914 zwaar gebombardeerd en onderging hetzelfde lot als het fort van Loncin. Op 7.30 uur in de ochtend van 13 augustus doodde een explosie in het kruitmagazijn 97 verdedigers van het fort en verwondde 30 anderen zo ernstig dat zij aan hun verwondingen overleden. Hierdoor was capitulatie van het fort, waarvan niets meer dan puin over was, de enige optie. Nu wordt de site beheerd door het bedrijf SPRL-BVBA FORT ADVENTURE, dat hier verschillende ludieke en hindernissenparcours parcours heeft uitgezet.



Sprrl-BVBA Fort Adventure

Info : Rue du 13 août 42 - B-4050 Chaudfontaine
tel. +32 (0)4 361 08 20 ou 40 - info@fortadventure.be

LIERS

Dit fort, dat tot 14 augustus 1914 niet voor de bombardementen bezweek, werd na de bevrijding gebruikt als locatie waar de executies plaatsvonden van mensen die door de Belgische militaire tribunaal ter dood waren veroordeeld. De firma Techspace Aero gebruikt het fort nu voor het testen van straalmotoren. Het fort is dus niet te bezoeken.



MEMORIAAL VOOR DE INTERGEALLIEERDEN VAN COINTE

Gewijd aan de strijders van 1914

Het boven de stad Luik en tegen de heuvel van Cointe aangelegene Memoriaal voor de Intergeallieerden is een indrukwekkend bouwkundig geheel. Het bestaat uit een civiel monument, de votieftoren met een groot voorplein en een kerk die vaak “basiliek” genoemd wordt, een canonieke titel die in werkelijkheid nooit werd toegekend.

Als eerste stad die zich doeltreffend tegen de vijand had ingezet, werd Luik in 1925 uitgekozen door de Internationale Bond van Oudstrijders van 14-18 als plaats waar een monument voor de Intergeallieerden opgericht zou worden, bekostigd door openbare intekening van de geallieerde naties. Het ontwerp werd toevertrouwd aan de Antwerpse architect Joseph Smolderen en de bouw, waarmee in september 1928 werd aangevangen, zou in 1935 onvoltooid worden stopgezet. Het religieuze gebouw werd in 1936 gewijd aan het Heilig Hart en het civiele monument werd op 20 juli 1937 geopend in aanwezigheid van koning Leopold III.

Zwaar getroffen door de luchtaanvallen tijdens de Tweede Wereldoorlog werd het oord in 1949 eigendom van de Belgische Staat die het van 1962 tot 1968 liet restaureren. Op 20 november van dat jaar verrichtte koning Boudewijn I de nieuwe opening. Sinds 1985 zijn de toren en de kerk bij bepaalde gelegenheden geopend voor het publiek. De nog steeds onvoltooide kerk, in neobyzantijnse stijl heeft een gavel van 84 m en een globale hoogte van 54 m. Bovenop staat een glazen koepel met koper bedekt, dat zijn definitieve kleur van licht jadegroen heeft aangenomen. In deze kerk bevinden zich schatten waaronder de heiligenbeelden van St-Maur en St-Mort. Deze laatste is de echte heilige die in Cointe vereerd wordt, maar wordt traditiegetrouw met de eerste verward. Aan de basis van het koepeldak, op 42 m hoogte heeft men een prachtig uitzicht op Luik. Maar vanaf de bovenste glazen koepel heeft men tegelijkertijd een indrukwekkend uitzicht naar buiten en een boeiende kijk binnen in het bouwwerk.

Het civiele Monument voor de Intergeallieerden bestaat uit een groot voorplein (salle des Pylones) waar openluchtmanifestaties plaatsvinden en een monumentale halfronde trap Onder aan de toren. De toren is het voornaamste element met een hoogte van 75 m, dit is 135 m boven het Maasniveau. Bovenin heeft men een uitzonderlijk panorama naar de vier windhoeken. In het binnenste deel van het Civile Monument staan verschillende monumenten die de Geallieerde Naties aan Luik schonken. Zeven landen zijn er momenteel vertegenwoordigd: Italië, Frankrijk, Roemenië, Spanje, Griekenland, Groot-Brittannië, Polen en Rusland. Sommige van deze monumenten staan buiten (op het voorplein), andere binnen in de votieftoren (in de grafkelder en de lage en hoge zalen), onder andere het monument van Spanje, dat in 1914-18 neutraal was, ter ere van de humanitaire hulp die het land aan België verleende. Hoewel het monument van Polen pas in 1996 is geopend, had dit land al vanaf 1938 een kapelletje in de kerk geplaatst gewijd aan “De zwarte Maagd van Czestochowa”. Het oord van Cointe is een uniek symbool van een gezamenlijk herdenken van alle Geallieerden van 1914-18 aan ons land en aan Luik.



Het Franse monument.



Het voorplein (esplanade) en de toren van het Memoriaal voor de Intergeallieerden

INFO

Waar?

Rue Saint-Maur 93 - B-4000 Liège-Luik

Contact:

O. Hamal
mob. +32 (0)475 36 09 17 of
Toerismehuis van het Land van Luik
Tel. +32 (0)4 237 92 92

Hoe te bereiken?

E40-A3 Brussel-Luik, afrit Luik-Guillemins. Linksaf de avenue de l'Observatoire inrijden tot de place du Batty en dan de rue du Chéra. Daarna eerste straat links (rue des Hirondelles).

Wanneer?

Alleen met Pinksteren, op 21 juli en het weekend van het Erfgoed van 14-18 u. (of op aanvraag voor groepen).

Bezoek: 30 minuten tot 1 u.. FR, NL, DE, EN

Prijzen: vrije toegang of rondleiding (tegen betaling)

Parkeren: parking voor auto's

Diversen: fotograferen toegestaan



Gps : 50°37'11.16" N
5°34'09.64" E

Waar?

Quartier Militaire Saint-Laurent
Rue Saint-Laurent 79 - B-4000 Liège-Luik

Contact: Mevrouw Degandt

tel. +32 (0)4 246 33 76
8, rue Blanche d'Ans - B-4340 Awans

Hoe te bereiken?

Gelegen in het centrum van Luik. Talrijke bushaltes in de nabijheid.

Wanneer?

Het museum is toegankelijk voor het publiek op 21 juli, tijdens de Open Monumentendagen en op afspraak.

Bezoek: circa 1 u. - FR. Folders in het FR, NL, DE, EN.

Prijzen: gratis

Diversen: toegankelijk voor personen met beperkte mobiliteit (bezoek op het gelijkvloers).



MILITAIR HOSPITAAL SAINT-LAURENT EN MUSEUM

Sinds 1831 in dienst van de gewonden en zieken

Meer dan 150 jaar lang was op de prachtige locatie van de abdij Saint-Laurent het militair hospitaal van Luik gevestigd. In 1940 kreeg het personeel bevel om zich terug te trekken. Ondanks de Duitse bezetting werd het hospitaal vanaf 11 mei door het Rode Kruis beheerd: hulp aan families van soldaten, krijgsgevangenen, gerepatrieerden hospitaalsoldaten, slachtoffers van bombardementen... Tijdens de bevrijding van Luik in september 1944, installeerden de Amerikanen in Saint-Laurent het "15th General Hospital" van de US Army: dit hospitaal leed zware verliezen toen het werd geraakt door een V1.



Onder het Hollandse bewind was de abdij Saint-Laurent een infanteriekazerne.

Vanaf 1831 worden er gewonden van het Franse expeditiekorps verzorgd, daar gekomen om te helpen bij de handhaving van de Belgische onafhankelijkheid. In 1839 komen augustijnzusters van Hotel-Dieu in Parijs hier dienen. Deze ziekenzusters geven blijk van een heldhaftige toewijding tijdens de cholera-epidemie van 1848. Tot het einde van de jaren zeventig blijven de zusters in het militaire hospitaal van Saint-Laurent.

Sinds eind 1998 zijn de gebouwen van de voormalige abdij van Saint-Laurent volledig gerestaureerd. Het is tegenwoordig niet meer in gebruik als militair hospitaal, maar wordt gebruikt door de 3CRI (3e regionaal centrum van infrastructuur) van het Defensiedepartement, evenals door het militair commando van de Provincie Luik. De kapel van het klooster is een museum geworden waarin de geschiedenis van het ziekenhuis wordt verteld.

Waar?

Boulevard d'Avroy 86 – B-4000 Liège-Luik
Vanaf april 2014 nieuw adres: Place Xavier Neujean

Contact:

Tel. +32(0)4 232 70 60 - fax +32 (0)4 232 70 65
www.territoires-memoire.be
accueil@territoires-memoire.be

Hoe te bereiken?

In het centrum van Luik. Op de verbinding E40-E25, de A 602 (Liège-Luik) volgen en afrit Avroy nemen. Als u van de snelweg af de boulevard d'Avroy oprijdt, is Territoires de la Mémoire aan de linkerkant gelegen. U moet de hele boulevard rondrijden en de borden "centre" volgen. Territoires de la Mémoire is tussen Lycée de Waha en Couvent des Bénédictines gelegen.

Wanneer?

Uitsluitend op afspraak, van maandag tot en met vrijdag van 9-16 u.; 's woensdags tot 18 u. en de 1e en 3e zaterdag van de maand van 12-15 u. Gesloten op zon- en feestdagen.

Bezoek:

1.30 u. (parcours: 45 min., film: 30 min., eventuele animatie).

Prijzen:

volwassenen: € 3; studenten € 2,50; prijs inclusief een korting van € 0,75 aangeboden door SPE. Combinatietarief met het Aquarium van de Luikse Universiteit (+ rondleidingen). Wij staan u telefonisch te woord voor alle mogelijkheden van bezoek en animaties.

Diversen:

In de lente 2014 verhuizen de Territoires de la Mémoire naar een nieuwe standplaats (Cité Miroir – Place Xavier Neujean - naast de bioscoop Sauvenière). Tot eind maart 2014 is er een betalende parkeerplaats direct aan de overkant, in het midden van het Boulevard d'Avroy, vlak bij het station van Liège-Guillemins (2 km), het winkelcentrum van Luik en talrijke bushaltes.



TERRITOIRES DE LA MÉMOIRE

De toekomst tegenover het verleden

In het hartje van Luik kan men bij "Territoires de la Mémoire" een symbolisch parcours maken met als thema de deportatie tijdens het naziregime. Deze reis door het verleden houdt de herinnering van de slachtoffers van de barbaarsheid levendig. Het dient ook om de jongste generaties de thema's verdraagzaamheid en burgerzin bij te brengen.

De bezoeker laat zich leiden door geluid, licht en beelden. In de loop van de audiovisuele getuigenissen van oud-gedepor-teerden worden alle etappes van deze criminele onderneming gereconstrueerd.



DE RODE DRIEHOEKEN

Vanaf het moment dat de nazi's aan de macht komen moeten de Joden een gele ster op hun kleding dragen. Dit wordt in de concentratie- en exterminatiekampen toegepast en in deze kampen uitgestrekt tot de verschillende categorieën gevangenen. Een veelvoorkomende categorie was de rode driehoek. Een letter in die driehoek duidde de nationaliteit van deze politieke gevangenen aan die de moed hadden gehad om aan de barbaarsheid van de nazi's te weerstaan. Andere driehoeken duiden andere categorieën gevangenen, "vijanden van het Reich" aan: roze, bruin of groen naar gelang men homoseksueel, zigeuner of gevangene van gemeen recht was.

En de eerste etappe speelt zich af op straat. Het geweld en de haat terwijl de nazi's nog maar in de oppositie zitten. Vanaf het moment dat ze aan de macht komen en de eerste geluiden van laarzen te horen zijn, zal het proces in een sneltempo komen. De tegenstanders worden geïdentificeerd en onschadelijk gemaakt. Al vrij snel daarna moeten de Joden de gele ster dragen. Het vervolg moet jammer genoeg maar al te vaak worden herinnerd: de oorlog, de deportatie en voor miljoenen mensen een geplande dood ...

De bezoeker woont de verlichting bij van de "kampenconstellatie", waarmee hij een indruk krijgt van de uitgestrektheid van deze moordlustige en georganiseerde waanzin. Het parcours eindigt met een boodschap van hoop en verdraagzaamheid, symbolisch doorgegeven door overlevenden van kampen aan de jeugd die vanaf nu aan de wereld van morgen bouwt. Dit zijn de belangrijkste doelstellingen van de vzw "Les Territoires de la Mémoire", Centrum van Opvoeding in Verdraagzaamheid en Verzet. Het symbolische parcours wordt vergezeld van een film waar een link wordt gelegd tussen verleden en heden. Het bezoek moet vooraf worden gereserveerd en voor groepen kunnen op aanvraag animaties worden georganiseerd. In het multimedia documentatiecentrum kan iedereen dieper op zijn ontdekkingen ingaan of werken over de Tweede Wereldoorlog, racisme of extreemrechts bestuderen.

Herdenkingsmuseum van het 12e Linieregiment Prins Leopold en het 13e Linieregiment

Dit museum beschikt over ongeveer 500 m² aan tentoonstellingsruimte. De collecties tonen de geschiedenis van een zeer roemrijk elitieregiment in een chronologisch parcours, vanaf de Belgische revolutie in 1830 - toen het regiment is ontstaan - tot nu. Wapens, uitrustingen, uniformen, vaandels en decoratie, symbolische voorwerpen, foto's, kaarten en schetsen, archiefdocumenten, krantenknipsels, koninklijke getuigenissen en getuigenissen van nationale en internationale autoriteiten schetsen meer dan 175 jaar inzet ten dienste van het land, de vrede en de

bescherming van de mensenrechten. Er wordt echter ook aandacht besteed aan de recente missies in voormalig Joegoslavië, Afrika, Libanon en Afghanistan. Maar het levendige en didactische parcours laat meer zien dan wapens en heldhaftige inzet; in feite komt de gehele geschiedenis van België aan bod.

Regionaal archeologisch en geschiedkundig museum

Sinds 1990 is het museum gevestigd in het voormalige klooster van de Sépulcrines. In het gebouw zit een cultureel centrum dat wordt geleid door de Société Royale Archéo-historique van Visé (Wezet) en omgeving (1921). De vereniging voor het behoud van erfgoed organiseert hier tentoonstellingen, animaties, conferenties en rondleidingen. Ook verspreidt zij wetenschappelijke en populairwetenschappelijke publicaties.

Naast de dood tijdens patrouille van cavalier Fonck, vonden de eerste echte gevechten van de Eerste Wereldoorlog in België plaats aan de brug van Visé, op dinsdag 4 augustus 1914. Op dezelfde dag stierven de eerste twee infanteristen van Bataljon 12 Linie (de soldaten Maulus en Van Gastel) en de eerste twee rijkswachters (Bouko en Thill). Na deze gebeurtenissen gingen de Duitsers over tot de aanval op het erfgoed van Visé en staken zij op maandag 10 augustus de Saint-Martinkerk in brand. Op zaterdag 15 augustus om 21 uur legden hun troepen 580 woningen in de as (twee derde van de stad), waaronder het stadhuis, de middenschool en het historische centrum van deze stad aan de Maas.

Zo ontstond de eerste martelaarsstad van 1914. Het bleef echter niet bij dit drama, want op zondag 16 augustus werden meer dan 600 inwoners van Visé naar Duitsland gedeporteerd. Het aantal burgerdoden uit Visé van deze tragische weken in augustus 1914 bedroeg 42. Na deze gebeurtenissen richtte de Dienst der Verwoeste Gewesten zich op de wederopbouw van de stad. Het nieuwe stadsplan voorzag in bredere straten, ruimere woningen en een openbaar plein. De getroffen bevolking werd gehuisvest in 231 barakken. In maart 1921 werd een historisch genootschap, bestaande uit notabelen, opgericht met als doel de getuigenissen van de geschiedenis van de Lage Maas te behouden.



Waar?

Avenue du 12e Régiment de Ligne Prince Léopold 1 - B-4900 Spa

Info: tel. +32 (0)87 79 29 07
fax: +32 (0)87 79 28 99- Bezoek uitsluitend op afspraak. Dienst ISC; Vereniging 12/13Li;
NB: Gesloten op feestdagen, 15 april en 15 november

INFO

Baugnez 44 Historical Center

Dit historische centrum werd in 2007 geopend en wordt nu al beschouwd als een van de mooiste musea over de Slag om de Ardennen. Er wordt uitleg gegeven over de verschillende grote militaire operaties, er worden 16 scènes levensecht uitgebeeld en in de 120 vitrines worden tal van voorwerpen tentoongesteld. U vindt hier unieke voorwerpen die nergens anders te zien zijn, zoals bepaalde voorwerpen van het bloedbad van de Slag om de Ardennen. Ook kunt een nog



nooit vertoonde archiefilm van 25 minuten bekijken. Er zijn twee ruimtes met speciale geluids- en lichteffecten waarin u zich in de winter van 1944 waant. Een unieke en onvergetelijke ervaring die u zeker niet mag missen!

Waar?

Baugnez 44 Historical Center - Route de Luxembourg 10 - B-4960 Malmédy

Info: tel. +32 (0)80 44 04 82
info@baugnez44.be - www.baugnez44.be

Openingstijden: woensdag - zondag: 10-18 u. (maandag en dinsdag geopend tijdens Belgische schoolvakanties en feestdagen). Laatste toegang: 17.25 u. - Gesloten op 25/12 en op 01/01. In januari (behalve tijdens schoolvakanties) geopend op vrijdag, zaterdag en zondag. Jaarlijkse sluiting: kijk op de website.

INFO

WWII Memory Museum

Het WWII MEMORY MUSEUM is een museum over de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog. Er zijn uniformen en materieel van de twee strijdende kampen te zien. De bezoeker wordt ondergedompeld in deze periode van de geschiedenis door middel van 11 diorama's met in totaal meer dan 70 volledig uitgeruste poppen die op realistische wijze worden neergezet. Elk diorama toont een specifieke gebeurtenis uit de oorlog,

zoals de slag bij Losheim, een scène van een omsingeld Bastenaken of de tragische militaire operatie MARKET GARDEN.I.



Waar?

Rue de Maastricht 29
B-4607 Berneau (Dalhem)

Info: mob. +32 (0)479 82 98 12
www.wwii-memory-museum.com

INFO

Truschbaum Museum

Het Truschbaum Museum ligt midden in het militaire kamp van Elsenborn. Het museum vertelt de geschiedenis van het kamp aan de hand van talrijke documenten, diavertoningen en videofilms. Een medewerker van het kamp zal u met plezier rondleiden en uw vragen beantwoorden. De vlakte van het kamp van Elsenborn is rijk aan biotopen waar talrijke planten- en diersoorten leven. Een overzicht hiervan vindt u op de tentoonstelling

in de kelderverdieping van het museum.



Waar?

Lager Elsenborn Camp 1 B-4750 Bütgenbach

Info: tel. +32 (0)80 44 21 06 of
+32 (0)80 44 21 05

Openingstijden: van maandag tot donderdag, van 9 tot 12 u. en van 13 tot 16 u. (bij voorkeur op afspraak).
Laatste toegang: om 11 u. of om 15 u..
Het kan zijn dat het museum sporadisch gesloten is (sluitingsdagen op www.mil.be/elsenborn). Gratis toegang.

INFO

Museum 40-45 Memories

In dit kleine privémuseum wordt een privéverzameling getoond van voorwerpen die in de loop der jaren zijn gevonden en verworven. De verzameling bestaat uit militair materieel, inclusief Amerikaanse toestellen en voorwerpen, maar ook uit Duitse propaganda (insignes, wapens, foto's en kaarten). Ook wordt getoond hoe de burgers leefden tijdens de Tweede Wereldoorlog (producten uit die tijd) en zijn er uniformen van landen in

conflict te zien (leger en verzet). De eigenaar vertelt vol enthousiasme over zijn museum en de persoonlijke voorwerpen.



Waar?

Route des Ardennes 54 - B-4920 Aywaille

Info: tel. +32 (0)4 384 54 31
aqualia.winking@skynet.be

Openingstijden: zondag van 14 tot 18 u. (of op afspraak). NB: neem vooraf contact op met de eigenaar.

INFO

December 44 Historical Museum

Het December '44 museum is het resultaat van de gedeelde passie van twee geschiedenisliefhebbers: Philippe Gillain en Gérard Grégoire. Philippe Gillain verzamelt militair materieel en uniformen van de Waffen SS. Gérard Grégoire, afkomstig uit La Gleize, heeft de gevechten van 1944 meegemaakt. Hij heeft de herinnering aan de slag om La Gleize altijd levendig willen houden en de toekomstige generaties bewust willen maken van de oorzaken en gevolgen van de oorlog. Hij doet dit door middel van levensechte en serieuze decors en scènes. Zo wil hij de mensen eren die hun leven hebben opgeofferd om een totalitair regime te overwinnen. In 2013 is het museum nieuw leven ingeblazen en is de voormalige

pastorie bij het museum getrokken, waardoor de tentoonstellingsruimte is verdubbeld. Er zijn nieuwe stukken aan de collectie toegevoegd, dankzij een samenwerking met het Baugnez 44 Historical Center (het Historisch Centrum over de Slag om de Ardennen) en het Historisch Centrum van de D-Day Parachutisten (Centre Historique des Parachutistes du Jour J) (www.paratrooper-museum.org) en de medewerking van de twee respectievelijke directeuren: Mathieu Stefens en Michel de Trez.



INFO

Waar?

Rue de l'église 7b
B-4987 La Gleize (Stoumont)

Info:

tel. +32 (0)80 78 51 91
info@december44.com -
www.december44.com

Openingstijden:

woensdag - zondag: 10-18 u. (maandag en dinsdag geopend tijdens Belgische schoolvakanties en feestdagen).
Laatste toegang: 17.30 u.. Gesloten op 25/12, 31/12 en 01/01. In januari (behalve tijdens schoolvakanties), geopend op vrijdag, zaterdag en zondag. Jaarlijkse sluiting: kijk op de website.

STOUMONT

Remember Museum 39-45

Een van de fascinerendste en interessantste musea uit het oorlogsgenre. Het Remember Museum werd op 12 juni 1994 geopend door Bennie Zusk, veteraan van de Amerikaanse 1e Infanteriedivisie. Dit zou een onbeduidende anekdote zijn geweest als het niet het bijzondere en menselijke aspect zou symboliseren van deze ongewone reis, die uitvoerig wordt toegelicht door Mathilde en Marcel Schmetz, de bedenkers van dit project. Elk bezoek wordt namelijk door een van hen begeleid, omdat elke gereconstrueerde scène (meer dan 70 poppen!), elke vlag, elk kledingstuk of voorwerp verbonden is met een

waargebeurd verhaal en met mensen die een naam, een gezicht en een eigen verhaal krijgen. Ook kan men hier meer dan 500 "voor-na"-schilderijen zien, waarop jongemannen in militaire kledij te zien zijn naast hun afbeelding van de opa die ze nu zijn. Mathilde en Marcel Schmetz hebben ook contact met honderden Amerikaanse families die het museum regelmatig voorzien van nieuwe historische voorwerpen.



INFO

Waar?

Les Bèolles 4
B-4890 Clermont (Thimister-Clermont)

Info:

tel./fax +32 (0)87 44 61 81 (Marcel en Mathilde Schmetz)
www.remembmuseum.com

THIMISTER-CLERMONT

Ensival Historical Museum

Het Ensival Historical Museum is een privémuseum waar iedereen een kijkje moet nemen! Het museum wil ervoor zorgen dat het lijden en de mensen die sneuvelde voor onze vrijheid in de Tweede Wereldoorlog nooit worden vergeten. Een vijftigtal poppen beelden de bezetting en de bevrijding van de regio Verviers uit. Ook zijn er talrijke foto's en documenten te zien en is er een archeologisch centrum. Een deel van het museum is volledig gewijd aan de veteranen van de "314 TCG 50 SQ" - US Air Force. De conservator leidt u met veel plezier rond.



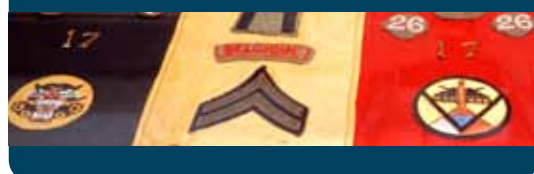
INFO

Waar?

Rue de la Saunerie 30
B-4800 Ensival (Verviers)

Info:

tel. +32 (0)87 33 93 88
Openingstijden: de laatste zondag van elke maand (behalve december), van 10 tot 12 u. en van 14 tot 18 u. en op afspraak voor groepen en scholen.



VERVIERS

DE MARTELAARSPLAATSEN



Tijdens de Eerste Wereldoorlog was het voornamelijk tijdens de invasie dat er geweld werd gepleegd op de burgers van de provincie Luik. Meerdere dorpen werden verwoest en het centrum van Visé volledig platgelegd. De burgerbevolking die in de kelders was ondergedoken, ging een maand lang door een ware hel. Talrijke monumenten in deze locaties houden vandaag de herinnering aan deze tragedies levend. Om de bevolking in 1940 te kalmeren en de slechte herinneringen van 1914 uit te wissen, vermeed de indringer de directe brutaliteiten op burgers. Maar in de winter van 1944-45, tijdens het Von Rundstedtoffensief vonden er in de Ardennen gewelddadige gevechten plaats, waarmee Bastenaken maar ook St-Vith, Eupen, Malmedy, Waimes, Elsenborn werden vernield.

La Chartreuse

Het fort van de Chartreuse is tijdens het Hollandse regime gebouwd en maakte, samen met Hoei en de Citadel van Luik, deel uit van de Hollandse bescherming tegen Frankrijk. In 1892 werd het fort gedeclasseerd. De oorspronkelijke en andere gebouwen die rond 1930 waren gebouwd, deden tot in 1983 dienst als kazerne. Tijdens de Eerste Wereldoorlog deed de Chartreuse dienst als gevangenis voor de patriotten, van wie er 49 werden gefusilleerd. Van 1940 tot 1944 was het fort in gebruik als kazerne door het Duitse leger en in 1944-1945 werd er een Amerikaans hospitaal gevestigd.



MARTELAARSPLAATSEN

LIÈGE

De Citadelle



Grote vesting gebouwd door de Prinsbisschoppen van het Prinsdom Luik en in 1817 herbouwd door de Hollanders. Dit was in het kader van het anti-Frankrijk dispositief van "na Waterloo". In 1892 werd de vesting gedeclasseerd en diende daarna tot 1940 als kazerne. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was het een krijgsgevangenis waar 412 patriotten zijn gefusilleerd. Het monument van de "Allee de l'Absent" (laan van de afwezigen), met de "Enclos des Fusillés" (hof van de gefusilleerden) blijven ontroerende locaties, ook al zijn er vandaag nog maar enkele overblijfselen van de walmuren te zien. Er staat inmiddels namelijk een modern ziekenhuis op deze heuvel van waaruit men een prachtig zicht over Luik heeft.



De Amerikaanse begraafplaats van Henri-Chapelle

Deze begraafplaats waar 7992 Amerikaanse soldaten rusten, bevindt zich in Hombourg (gemeente Plombières). Het strekt zich uit over een oppervlakte van 23 hectare. Het memorial bevat een kapel en een museum waar tevens de bezoekers worden ontvangen. Beide gebouwen worden verbonden door een

indrukwekkende zuilengalerij versierd met de zegels van de staten en territoria van de Unie. Op de zuilen van deze galerij staan de namen van 450 vermiste soldaten waarvan de overblijfselen nooit werden teruggevonden of nooit geïdentificeerd konden worden.

INFO

Rue du Mémorial Américain 159
B-4852 Hombourg
Info: tel. +32 (0)87 68 71 73 - Vrij toegankelijk van 9-17 u., het hele jaar.
www.henrichapelle.com/français.html
www.abmc.gov/cemeteries/cemeteries/hc.php



De Amerikaanse begraafplaats van Neuville-en-Condroz

Het grafveld op de 37 hectare grote begraafplaats heeft de vorm van een immens Grieks kruis. Hier liggen strak in het gelid de graven van 5328 Amerikaanse soldaten die in België zijn gesneuveld, maar ook in Duitsland rond Aken en tijdens de doorbraak van de Siegfriedlinie. Het memorial bevat een niet-confessionele kapel en drie enorme kaarten in mozaïek waarop de details van de

militaire operaties in West-Europa zijn weergegeven, vanaf de landing op 6 juni 1944 tot de capitulatie van Duitsland. De zuidkant is gedecoreerd met een enorme Amerikaanse adelaar. De ingangspoort is versierd met drie figuren die de Justitie, de Vrijheid en de Waarheid symboliseren.

INFO

Route du Condroz 164 - B-4120 Neupré
Info: tel. +32(0)4 371 42 87
Vrij toegankelijk van 9-17 u. het hele jaar.
<http://us.army.39.45.xooit.com/t3094-Le-cimetiere-de-Neuville-en-Condroz.htm>
www.abmc.gov/cemeteries/cemeteries/ar.php



De "Ehrenfriedhof"

De begraafplaats Ehrenfriedhof in Eupen is een begraafplaats en een herdenkingsmonument waar vooral militaire slachtoffers uit de periode 1914-18 en 1940-45 begraven liggen. Het gaat om talrijke burgers uit het oosten van België, onder andere afkomstig uit Eupen en omgeving. Zij werden met geweld gerekruteerd om te strijden aan de zijde van de Duitse Wehrmacht. De begraafplaats ligt vlak bij het stadhuis, tussen de Simarstraße en de Herbesthaler Straße. Ehrenfriedhof zelf ligt op het hoger gelegen deel van de begraafplaats en wordt door een haag

gescheiden van de rest van de begraafplaats. De graven zijn gerangschikt naargelang er slachtoffers uit de Eerste of de Tweede Wereldoorlog liggen. In 1931 werd in het midden van de begraafplaats het 1,80 meter hoge monument van de Antwerpse beeldhouwer Raoul Lambeau (1905-1974) geplaatst. In de buurt daarvan staat ook een herdenkingssteen ter ere van de slachtoffers van de nazivervolgving uit de Oostkantons.

INFO

Simarstraße - B-4700 Eupen
Info: vrij toegankelijk
www.worldwartours.be/ehrenfriedhof-eupen.html (Duitstalige website met Nederlandse Google-vertaling)



Talrijke monumenten langs de provinciale wegen herinneren aan de vele burgers en militairen die tijdens de twee wereldoorlogen zijn gesneuveld.



Het monument van de cavalierist Fonck in Thimister

De opmerkelijkste monumenten van de Eerste Wereldoorlog bevinden zich in:

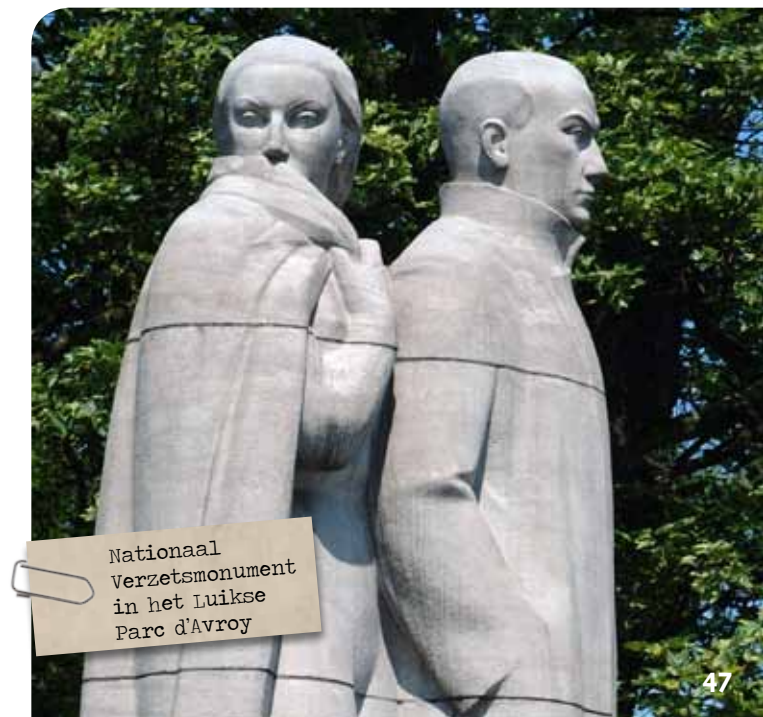
- **Thimister** (route de Battice in Henri-Chapelle), het monument van cavalierist Fonck, de eerste Belgische soldaat die sneuvelde;
- **Strivay** (gemeente Neupre), het monument van commandant Camille de Menten uit Horne, de eerste Belgische officier gesneuveld voor het vaderland;
- **Rabosée, Sart-Tilman, Rhée en Romsée** (Fléron) De infanterie-eenheden die waren belast met de verdediging van de ruimte tussen de forten boden heldhaftig weerstand aan de aanvallen van zes Duitse brigades die in de nacht van 5 op 6 augustus 1914 een verrassingsaanval op Luik moesten uitvoeren, waarbij ze vijf van de zes Duitse brigades tot terugtrekking dwongen;
- **Sippenaeken** (Plombières) ter nagedachtenis van al degenen die het front via Nederland probeerden te bereiken en het leven lieten bij het oversteken van de elektrische prikkeldraadversperingen: Monument au fil électrique (ook eerhakenmonument genoemd);
- **Liège-Luik**, op de "Atlasbrug" herinnert een bas-reliëf aan het avontuur van de sleepboot Atlas V die de Hollandse grens forceerde en zo 105 passagiers redde;
- **Op de boulevards** rondom de oude Citadel, waarin nu het universiteitsziekenhuis is gevestigd, zijn twee monumenten opgericht ter ere van de twee regimenten met voornamelijk Luikse rekruten, die zich in 1914-18 en in mei 1940 hebben onderscheiden, te weten de Linierregimenten 12 en 14;
- **In het Parc d'Avroy** en op de Droixhe-vlakte wordt de ligging van de zware Duitse kanonnen, die in augustus 1914 op de laatste forten op de linkeroever van de Maas vuurden, vormgegeven door met ketens omringde ruimtes.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog moest het verzet een zware tol betalen. Dit wordt geëerd met:

- **Het Nationaal Verzetsmonument in het Parc d'Avroy** in Luik;
- **De "Maquisard Inconnu" (onbekende verzetsstrijder)** in La Reid;
- **De monumenten in Foret, Vyle-Tharoul** (kasteel van Bagatelle), **Spa-Bronromme** (droppingszone), **Amay** (hoeve van Saint-Lambert), enzovoort.

De Slag van de Ardennen in de winter van 1944-45 heeft ook een groot aantal Belgische en Amerikaanse slachtoffers gemaakt. Hun herinnering wordt levend gehouden in:

- **Baugnez** (Malmedy), plaats van het bloedbad van 71 Amerikaanse krijgsgevangenen op 17 december 1944;
- **Burg-Reuland**, Büllingen of Ligneuville (8 Amerikaanse gevangenen neergeschoten door de SS);
- **St-Vith** (mausoleum van de 106e U.S. Divisie, monument van de 2e Divisie, monument ter nagedachtenis van vele burgerslachtoffers);
- **Het strijdveld van de slag van de Ardennen** wordt afgebakend door de 26 paaltjes van de Touring Club van België met het opschrift "Ici fut arrêté l'invasisseur" (hier werd de indringer tegengehouden). Het eerste paaltje werd op 8 mei 1949 in Stoumont onthuld.



Nationaal Verzetsmonument in het Luikse Parc d'Avroy

ANEKDOTES OVER DE SLAG VAN LUIK

EERSTE WERELDOORLOG 1914-1918



Het mysterie van het vaandel



Het IIe Bataljon 12 Linie, onder bevel van majoor BEM Collyns, had op 4 augustus al deelgenomen aan de verdediging van de brug in Visé, en kreeg vervolgens van generaal Leman een dubbele opdracht: het moest ervoor zorgen dat de vijand de brug over de Wandre niet kon gebruiken en alle toegangswegen vanaf het noorden van Herstal blokkeren. Het bataljon van amper 450 manschappen (inclusief de onderdelen van het 12e Regiment van de Vestingen) installeerde zich dus op alle plaatsen vanwaar het terrein kon worden bestookt. In de nacht van 5 op 6 augustus werden de Belgen rond 1 uur omsingeld door een sterke colonne die door de opening tussen de forten Pontisse en Liers was gedrongen en de heuvels van Hermée afstormde. Majoor Collyns liet hen tot diep in het dorp komen en opende dan pas het verwoestende vuur op de colonne. De aanvalspogingen van de Duitsers, frontaal of omtrekkend via de tuinen, werden meerdere malen met zeer zware verliezen afgeslagen. Onder de doden waren majoor von Arnim, commandant van het IIIe Bataljon van het 89e Regiment van Mecklenburgse Grenadiers, talloze officieren en sergeant Möller, de vaandeldrager. De Belgische linessoldaat Lange van de 4/III/12 wist te midden van de Duitse lijken het vaandel en de bandelier te bemachtigen.

Van alle fronten van de Eerste Wereldoorlog was dit de eerste vlag die in de strijd werd veroverd. De kostbare trofee werd onmiddellijk naar het hoofdkwartier van generaal Leman in de rue Sainte-Foy gestuurd. Na een aanval op dat hoofdkwartier verhuisde Leman in de ochtend van 6 augustus naar het fort van Loncin en nam hij het vaandel van de vijand mee. Hij liet de vlag aan het garnizoen zien en gaf haar een plaats in zijn bureau in het fort. Na de ontploffing van het fort, op 15 augustus, werd de vlag volgens de Duitse versie ongeschonden onder het puin teruggevonden en op 20 augustus tijdens een ceremonie onder leiding van de groothertog van Mecklenburg-Schwerin aan de 89e Grenadiers teruggegeven. Later zou blijken dat het eigenlijk een replica was, want in juni 1940 kwamen de Duitsers zich bij het Legermuseum melden om hun vlag terug te halen ... De bandelier werd tijdens de bezetting verstoep bij de gemeente Herstal. In 1931 overhandigde de gemeente Herstal de bandelier aan het Bataljon 12 Linie ter gelegenheid van het honderdjarige bestaan van het regiment. De bandelier wordt nu bewaard in het Koninklijk Legermuseum.

De Bende van Bonnot

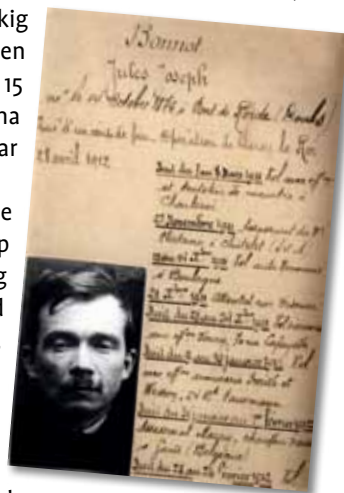
De Bende van Bonnot

Deze groep verkenners werd op 6 augustus samengesteld door korporaal Henri Polain van het 14e Regiment van de Vestingen, samen met vijf medesoldaten van het garnizoen van het fort van

Loncin. Ze reden rond met een ingevorderde auto die werd 'bestuurd' door diens eigenaar, de Franse burger Aimé. Het kleine groepje had oorspronkelijk als opdracht om contact te onderhouden met de naburige forten op de linker-oever (Pontisse, Liers en Lantin aan de ene kant, Hollogne en Flémalle aan de andere kant), maar ging al snel over tot gedurfde nachtelijke aanslagen op de Duitse voorposten. Ze kwamen zelfs tot in Luik en

brachten wapens, helmen, paarden en zelfs een gevangene terug naar Loncin. Bij het zien van die oorlogsbuit zou dokter Bossy, de arts van het fort, hebben uitgeroepen: "Maar dat is de Bende van Bonnot!", verwijzend naar de beruchte anarchistische 'autobandieten' waar de Franse kranten in 1912 bol van stonden. Zij behielden deze bijnaam. Gelukkig waren de mannen van Polain op een missie buiten het fort toen dat op 15 augustus ontplofte en konden zij na heel wat avonturen terugkeren naar de Belgische linies.

Ook het vermelden waard zijn de heldendaden van de kleine groep geheim agenten, in burgerkleding en op fietsen, die in Loncin werd samengesteld door brigadier Buyl, in het burgerleven een wielerkampioen. Na diverse missies midden in het bezette Luik lukte het Buyl om, op verzoek van generaal Leman, een auto en enkele rijkswachters terug naar Loncin te brengen. Die rijkswachters moesten de 'oorlogsschat' van de Versterkte Positie van Luik in veiligheid brengen: elf miljoen goudfranken!



De Feldgendarme van Jupille

Vanaf augustus 1914 heerste er onveiligheid in heel wat gemeentes, aangezien de brigades van de Belgische rijkswacht zich bij het veldleger hadden gevoegd. Op 11 augustus kreeg dokter Ponson, burgemeester van Jupille, bezoek van een Duitse rijkswachter in strak uniform die hem vertelt dat de Kommandantur hem de leiding had gegeven over de politie van Jupille, en dat zes ondergeschikten hem weldra zouden komen assisteren. De volgende dag toonde de man zich enthousiast over de goede orde en rust in de gemeente, en gaf hij aan dat hij die versterking niet nodig had en dat hij de orde wel in zijn eentje kon bewaren. Deze bijzonder kleurrijke figuur, die zich Kettermann zou hebben laten noemen, had nu vrij spel en deelde zware straffen uit voor diefstal en stroperij. Maar bovenal vaardigde hij voortdurend nieuwe politiereglementen en regels voor netheid en verkeer uit, voorzien van flinke boetes die uiteindelijk in zijn zakken belandden. De man had blijkbaar een groot gevoel voor "Ruhe und Ordnung" en algemeen welzijn, want de inwoners moesten toegeven dat het in Jupille nog nooit zo netjes en rustig was geweest ... Zijn spelletje duurde vijf weken totdat na een onenigheid de Kommandantur van Luik doorhad dat het om een neprijkswachter ging. De man werd gearresteerd en tot twee jaar gevangenisstraf veroordeeld. Een kornuit had zich gelijktijdig gevestigd als Duitse rijkswachter in Bellaire en Queue-du-Bois om de bevolking op dezelfde manier af te zetten. Hij was echter niet zo bedreven en vlot als Kettermann, en wekte al snel de irritatie van de burgemeester van Queue-du-Bois, J.J. Lejeune. Die gaf hem een aframmeling en diende vervolgens een aanklacht in bij de Kommandantur, waarmee een einde kwam aan deze kostelijke oplichterij.



Wist u dit?



★ Generaal Leman, die carrière had gemaakt in de militaire staf en in het militair onderwijs, was door koning Albert aan het hoofd van de Militaire School geplaatst om er de zwakke discipline te herstellen. De verbetering was zo spectaculair dat Leman, die alles in de gaten hield vanaf het kleine venster dat uitkeek op het grote binnenplein ("de bokaal" in het jargon van de school), van de leerlingen de bijnaam 'de dolgedraaide van de bokaal' kreeg. Dankzij zijn disciplinaire talent werd Leman vervolgens aangewezen voor Luik, waarvan het garnizoen begin 1914 de naam had erg ongehoorzaam te zijn. Het was evenwel een vergissing om hem de dubbele functie te geven van commandant van de Versterkte Positie van Luik en van commandant van de 3e Legerdivisie. Begin augustus 1914 kwam daar zelfs nog een derde functie bij, toen hij na het uitroepen van de staat van beleg in de provincie tot gouverneur werd benoemd, waardoor alle burgerlijke en militaire macht in zijn handen kwam.

★ Aangezien er weinig financiële middelen waren, had Leman als hoofdkwartier een vrij bescheiden herenhuis aan de rue Sainte-Foy gekregen, dat grensde aan de kanongietery. Daar speelde zich de episode af die bekendstaat als de aanslag op het hoofdkwartier. Deze aanslag werd uitgevoerd door een compagnie van Duitse Jägers die tussen de Belgische stellingen in de wijk Thier-à-Liège door was geglipt. De bewoners van die wijk in het noorden van Luik dachten dat het Engelsen waren en juichten de mannen vrolijk toe! Kapitein De Lannoy, inlichtingenofficier, had met het oog op een langdurig beleg en bombardementen de spoortunnel van het station Luik-Paleis al laten inrichten als gepantserde commandopost. Die werkzaamheden konden niet worden beëindigd voor de aftocht van de 3e Legerdivisie en de installatie van Leman in Loncin. Dat was maar goed ook, want de staf zou er door twee groepen infanteristen langs beide uiteinden in de val zijn gelokt en een bombardement zou waarschijnlijk het Paleis van de Prins-Bisschoppen hebben verwoest.

Luik vanaf 7 augustus 1914 onderscheiden met het kruis van het Legioen van Eer



Duitsland schond bewust de neutraliteit van België, die nochtans door verdragen was erkend, en viel in 1914 zonder aarzelen het Belgische grondgebied binnen. België was op veel punten in het nadeel: de verouderde forten, die waren gebouwd van ongewapend beton, kregen te maken met een voor die tijd ongekend zwaar geschut met artillerie tot 420 mm, de openlijke communicatielijnen, gemakkelijk traceerbare schietposten (in torens, op slakkenbergen enz.), onvoldoende ventilatie en afvoer van de gassen in de forten en de kwetsbaarheid aan de achterkant. Toch wisten de Belgische soldaten dankzij hun moed, hun nauwkeurige schietcapaciteiten en hun uitstekende verdediging de beruchte Duitse oorlogsmachine tien lange dagen te dwarsbomen in een heroïsche maar ongelijke strijd. De forten van Luik dwongen de Duitsers om eerder dan voorzien uit te pakken met de enorme kracht van hun artillerie, waardoor Frankrijk en Engeland hun mobilisatie konden uitbreiden en het Duitse leger definitief een halt konden toeroepen aan de Marne!

Op een bepaalde manier heeft het verzet van de Luikse forten in 1914 de overwinning aan de Marne mogelijk gemaakt, en dus ook de uiteindelijke overwinning in 1918. Voor dat heldhaftige verzet, de voorbeeldige moed en opoffering van de talloze vrijheidsstrijders heeft Luik als enige stad het kruis van het Legioen van Eer van Frankrijk gekregen. Diverse forten van de versterkte positie van Luik kunnen ook nu nog worden bezocht, het hele jaar door voor groepen en voor individuele bezoekers op de traditionele Dag van de Forten en op de nationale feestdag op 21 juli.



De "Bouchon de Liège"

Het verzet van het Belgische leger tegen de Duitse invasie van 1914 wordt ook wel de "Bouchon de Liège" genoemd, oftewel de Kurk van Luik ("liège" betekent zowel Luik als kurk). Tot algehele verbazing slaagde het kleine Belgische leger erin om in de versterkte regio Luik de grote Duitse invasie tien dagen lang tot staan te brengen. Daarmee kwam er een eerste serieuze kink in de kabel van het plan van Schlieffen. Na de inname van Luik week het Belgische leger onder leiding van koning Albert I uit naar het versterkte legerkamp van Antwerpen, dat als onneembaar werd beschouwd. Het beleg van Antwerpen duurde tot in oktober 1914, toen moest de stad worden prijsgegeven. De overlevenden van het Belgische leger – iets minder dan 60.000 mannen – bliezen de aftocht tot aan de IJzerlinie, waar zij met de steun van Franse en Engelse troepen het front wisten te stabiliseren. Het Belgische leger behield dit deel van het front tot aan het einde van de oorlog. Koning Albert I wilde de levens van zijn soldaten beschermen en voerde aan de frontlinie een strikt defensieve strategie. Pas eind september 1918 kwamen de Belgische soldaten uit hun loopgraven om deel te nemen aan de bevrijding van hun land.



De "Bouchon de Liège" heeft Wilhelm belet om de champagne en de Champagne in te nemen



Diverse Franse satirische ansichtkaarten over het verzet van Luik gebruiken het beeld van een kurk om dit verzet uit te beelden. Een van die ansichtkaarten, in zwart-wit, bestaat uit twee delen: aan de linkerkant is op de kaart van België een fles en een glas Luikse champagne te zien, evenals een kurk aan de linkerkant van een grensmaal die van boven naar beneden over de ansichtkaart loopt. Aan de Belgische kant zijn twee borden aan de grensmaal bevestigd, waarop te lezen is: L'Union fait la Force en Liberté, Egalité, Fraternité (Eendracht maakt macht en Vrijheid, gelijkheid, broederschap). Op het bord aan de rechterkant van de maal staat "Deutschland Nieder Alles" (Duitsland beneden alles) in tegenspraak met de spreuk "Deutschland Über Alles" (Duitsland boven alles), wat destijds betekende dat Duitsland over alles moest heersen. Aan de rechterkant staat een karikatuur van keizer Wilhelm II met een pinhelm op en met open mond, met daarbij de tekst: "Comment le Bouchon de Liège a empêché Guillaume de rendre le et la Champagne" (Hoe de Kurk van Luik Wilhelm belette om de champagne en de Champagne in te nemen). De grap was om zijn neus bij het kruisje op de onderkant van de maal te brengen zodat door een optisch effect de kurk van de linkerkant van de kaart naar de keel van Wilhelm II bewoog. Op een andere ansichtkaart is Wilhelm in uniform te zien, ook met een helm op en met hoge laarzen met sporen, op de vlucht voor een stuk artillerie waarvan het kanon is vervangen door een fles champagne die een kurk in de richting van zijn achterste schiet. Een kleine Belgische infanterist zit op de hals van de fles. Op de kaart staat de volgende tekst: Le Destin – Si tu n'as pas la Champagne!!! Prends ce bouchon de Liège! (Het Lot – Als je de Champagne niet hebt, neem dan deze kurk uit Luik!)



Luikse koffie (voorheen Weense koffie) een verhaal over dapperheid

In tegenstelling tot wat de naam doet vermoeden, is Luikse koffie geen specialiteit van de stad Luik. Deze benaming gaat terug tot de oorlog van 1914-1918 en de strijd om de Luikse forten die in België werd gevoerd. Het heldhaftige verzet van Luik wekte destijds grote interesse bij Frankrijk, dat Luik vanaf 7 augustus 1914 het Erelegioen toe-kende (dat op 24 juli 1919 werd overhandigd). In diezelfde periode gaf Parijs een andere naam aan de Weense koffie, een verwijzing naar de vijand, en noemden de Fransen deze koffie voortaan Luikse koffie (net als andere gerechten).



Luikse koffie is een warme drank gemaakt met een enkele of dubbele espresso, die doorgaans niet te sterk is en van een vrij licht gebrande koffiesoort. Daarbovenop komt opgeklopte melk en een toef slagroom, die wordt gegarneerd met cacao-poeder of chocoladeschilfers. Er bestaat ook een koude variant van Luikse koffie, die vaak als nagerecht wordt gedronken. Deze wordt bereid op basis van licht gezoete koffie, koffie-ijs en slagroom.

Ingrediënten

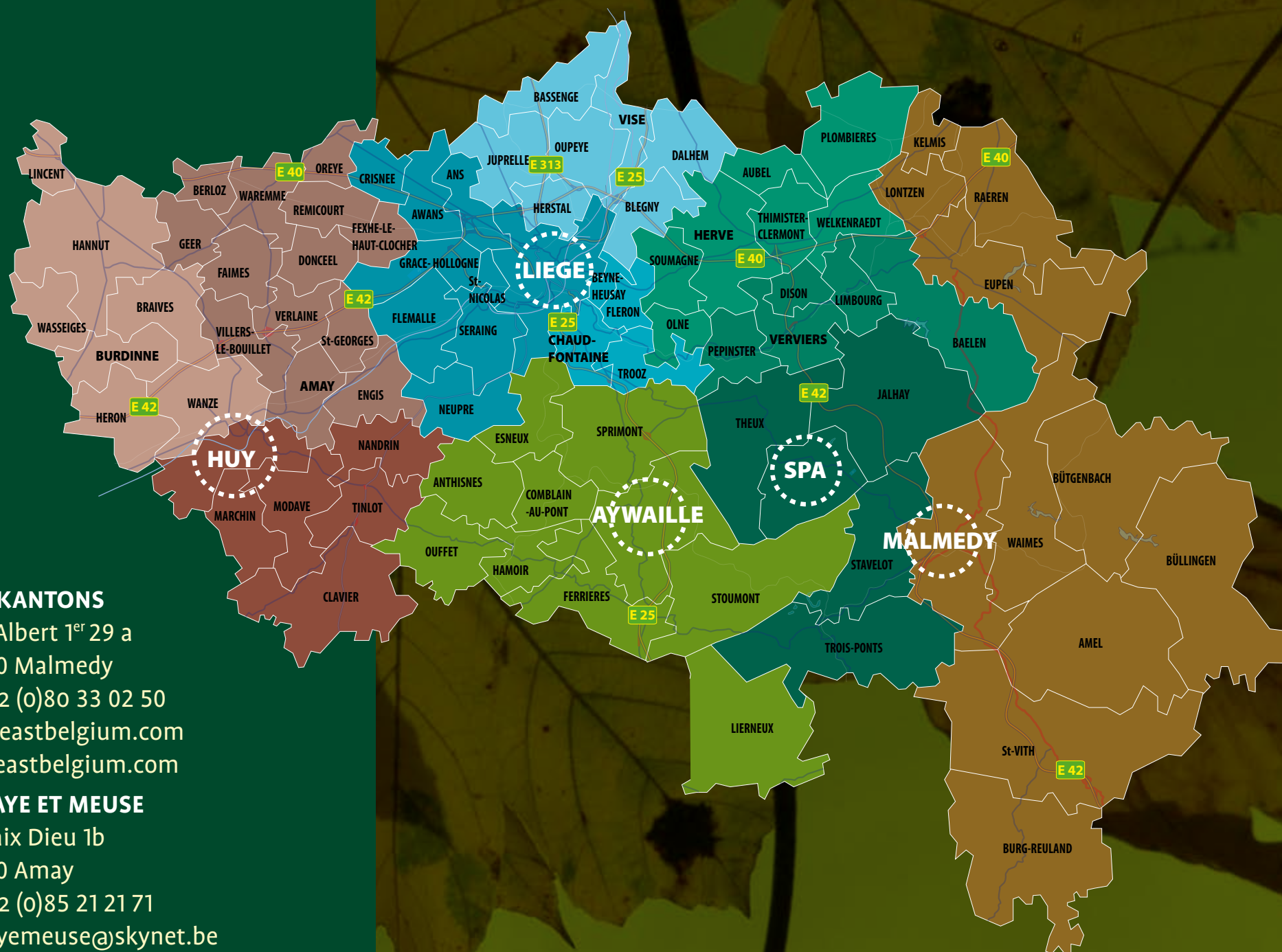
- ★ 1/2 liter koffie-ijs
- ★ Slagroom
- ★ Gezoete koude espressokoffie
- ★ Chocolade koffiebonen voor de garnering

Bereidingswijze

- ★ Schep 2 bolletjes koffie-ijs in een hoog glas
- ★ Giet de koude koffie over het ijs.
- ★ Spuit een mooie toef licht gezoete slagroom op het dessert.
- ★ Bestrooi de ijscoupe met een paar chocolade koffiebonen.

FOR TEN EN GEDENKIPLAATS EN VAN LUIK





▲ OOSTKANTONS

Place Albert 1^{er} 29 a
B-4960 Malmédyl
Tel. +32 (0)80 33 02 50
info@eastbelgium.com
www.eastbelgium.com

▲ HESBAYE ET MEUSE

Rue Paix Dieu 1b
B-4540 Amay
Tel. +32 (0)85 21 21 71
hesbayemeuse@skynet.be
www.tourisme-hesbaye-meuse.be

▲ PAYS D'OURTHE-AMBLÈVE

Route de Louveigné 3
B-4920 Sougné-Remouchamps
Tel. +32 (0)4 384 35 44
info@ourthe-ambleve.be
www.ourthe-ambleve.be

▲ THERMES ET COTEAUX

Avenue des Thermes 78 b
B-4050 Chaudfontaine
Tel. +32 (0)4 361 56 30
info@thermesetcoteaux.be
www.thermesetcoteaux.be

▲ PAYS DE HERVE

Place de la Gare 1 - B-4650 Herve
Tel. +32 (0)87 69 31 70
info@paysdeherve.be
www.paysdeherve.be

▲ PAYS DE HUY-MEUSE-CONDROZ

Quai de Namur 1 - 4500 Huy
Tel. +32 (0)85 21 29 15
mthuy@pays-de-huy.be
www.pays-de-huy.be

▲ PAYS DE LIÈGE

Place Saint-Lambert 32-35
B-4000 Liège
Tel. +32 (0)4 237 92 92
mtpaysdeliege@provincedeliege.be
www.liegetourisme.be

▲ PAYS DES SOURCES

Pouhon Pierre Le Grand – Place du
Marché 1A - B-4900 Spa
Tel. +32 (0)87 79 53 53
info@spatourisme.be
www.spatourisme.be

*Voor meer
informatie over
de forten kunt u
contact
opnemen met
de verschillende
Toerismehuizen
van de Provincie
Luik (Maisons du
Tourisme)*

▲ PAYS DE VESDRE

Rue Jules Cerexhe 86 - B-4800 Verviers
Tel. +32 (0)87 30 79 26
info@paysdevesdre.be
www.paysdevesdre.be

▲ VALLÉES DE LA BURDINALE ET DE LA MEHAIGNE

Rue de la Burdinale 6 - B-4210 Burdinne
Tel. +32 (0)85 25 16 96
mtourisme@burdinale-mehaigne.be
www.burdinalemehaigne.com

▲ BASSE-MEUSE

Rue des Béguines 7 - B-4600 Visé
Tel. +32 (0)4 374 85 55
info@basse-meuse.be
www.basse-meuse.be

PACKAGE GEDENKTOERISME



Een overnachting in een echt fort uit 1914!

Vanaf 2014 heeft de Toeristische Federatie van de Provincie Luik een afdeling voor inkomend toerisme. Deze afdeling is uw gesprekspartner op het gebied van verblijf, uitstapjes, excursies en kaartverkoop. Samen met de particuliere en publieke partijen wil ons meertalige team een persoonlijke en kwaliteitsvolle service bieden! In het kader van de herdenkingen rond de Eerste Wereldoorlog zijn er speciale groepsarrangementen die garant staan voor een ongewone en gedenkwaardige beleving.

Voorbeeld van een programma:

★ **Bezoek aan de forten** (Lantin, Loncin, Eben-Emael, Flémalle)

Fort Lantin: Parcours met voorstellingen en audiogids.

Fort Loncin: De soldaten in de courtine van dit fort, een dodenakker van de Eerste Wereldoorlog, doen een vreselijke belofte: "Wij geven ons nooit over... We zweren het..." En die belofte werd nagekomen!

Fort Eben-Emael, "Reus onder de forten": Op 10 mei 1940 neemt een kleine eenheid van Duitse parachutisten in amper een kwartier tijd de controle over de artillerie van het fort.

Fort Flémalle: Dit fort werd in 1888 gebouwd door Brialmont en was tijdens de Eerste Wereldoorlog het toneel van het verzet tegen de vijand.

★ **Bezoek aan de tentoonstelling "L'Expo 14-18"** (op twee locaties):

Museum van het Waalse Leven: "Liège dans la tourmente" (Luik in de kwellings)

Station Liège-Guillemins: "La Grande Guerre" (de Grote Oorlog).

★ **Geleide wandelingen door de steden Luik en Wezet (Visé)**

In Wezet (Visé) speelde zich in augustus 1914 een tragedie af: 600 woningen en alle publieke gebouwen gingen in vlammen op. Luik was de eerste stad buiten Frankrijk die het Franse Legioen van Eer in ontvangst mocht nemen als erkenning voor zijn heldhaftige inzet in de strijd.

★ **VBezoek aan het Toeristisch Informatiecentrum van Boncelles** met didactisch parcours en bezoek aan het historisch museum.

★ **Overnachting in een fort** in echte veldbedden of een overnachting in een 3- of 4-sterrenhotel.

★ **Bezoek aan de Amerikaanse begraafplaats van Neuville-en-Condroz**

Deze militaire begraafplaats is een van de veertien permanente Amerikaanse begraafplaatsen van de Tweede Wereldoorlog buiten de Verenigde Staten.

★ **Bezoek aan het Monument voor de Intergeallieerden van Cointe**

In 1925 kozen de oud-strijders van de Eerste Wereldoorlog de heuvels van Luik om een gedenkteken op te richten.

INFO

Prijzen en reservering: Toeristische Federatie van de Provincie Luik - Candice Michot
Tel. +32 (0)4 237 95 85 - www.liegetourisme.be
candice.michot@provinciedeliege.be



Met steun van het Waals Gewest, Wallonië-Brussel en het Commissariaat-generaal voor Toerisme



★ Een uitgave van de Toeristische Federatie van de Provincie Luik (FTPL)
Fédération du Tourisme de la Province de Liège, Place de la République
française 1 - B-4000 Liège-Luik
Tel. +32 (0)4 237 95 26 - fax: +32 (0)4 237 95 78 www.liegetourisme.be
Verantwoordelijke uitgever:
Provincie Luik - Place Saint-Lambert 18a - B-4000 Liège-Luik
Redactie: Philippe Brau - Redactionele toevoeging: Redactiecel FTPL:
Begonia Barrero - Patrice Legros - Anekdoten: Francis Balace - Lay-out:
Olivier Dethier - Grafische cel FTPL - Foto's: Managers van de forten van de
PFL-VPL 1914-1940 - Yves Gabriel en Marie-Frédérique Dodet - Grafische cel
FTPL - Kaarten en plattegronden: Patrice Moray - Grafische cel FTPL - On-
danks onze grondige zoektocht hebben wij geen contact kunnen opnemen met
de eigenaren of rechthebbenden van sommige fotodocumenten. Deze eigenaren
of rechthebbenden wordt verzocht contact op te nemen met de uitgever om
deze gegevens te communiceren.
Druk: Drukkerij Massoz - Onze dank gaat uit naar de heer adjudant Levo
voor zijn hulp bij het vergaren van informatie en illustratiemateriaal
(documenten uit die tijd), aan de heer Eric Simon en aan alle verant-
woordelijken van de forten van de Provincie Luik, evenals aan de heren
Francis Balace en Thierry Babette (nalezen). De FTPL verwerpt elke
aansprakelijkheid in geval van wijzigingen, zowel in de teksten als in de
praktische informatie.
N° ISSN 0033-1872 • 02/2014



Wat de forten hebben doorstaan ...

... Om twee uur werd er voor de vierde keer gebombardeerd, met een geweld dat het voorstellingsvermogen te boven gaat. Later hoorden wij dat de Duitsers deze keer mortieren van 42 centimeter afvuurden en dat elke granaat 1000 kilo woog en een tot dan ongekende explosiekracht had. Toen ze insloegen, hoorden wij eerst het gefluit in de lucht en dit gefluit veranderde geleidelijk in een gebrul, in een vreselijke orkaan die eindigde in een afschuwelijke donderslag. Enorme stof- en rookwolken stegen op van de nog natrillende grond. Op een gegeven ogenblik wilde ik terugkeren naar de commandopost. Ik had nog maar enkele stappen gezet of een enorme windvlaag die door de tunnel blies, wierp mij tegen de grond. Ik stond weer op om mijn weg te vervolgen: maar een verstikkende, wervende luchtstroom hield mij op mijn plaats, weerhield mij ervan om verder te gaan ...

*Fragment uit het dagboek van generaal
Leman vanuit de gevangenis van
Maagdenburg
Geïllustreerd verhaal over de Eerste Wereld-
oorlog
De val van de forten van Luik
Hoofdstuk VIII*

Fédération du Tourisme de la Province de Liège
Place de la République française 1 • B-4000 Liège
Tel. +32 [0]4 237 95 26 • Fax +32 [0]4 237 95 78

www.liegetourisme.be